

«АТА-АНАЛАР ТОБЫН ЖҮРГІЗУ ЖӘНЕ ЖЕТКІНШЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ»

Оқу-әдістемелік құралы

(жалпы білім беру мектептерінің педагог-психологтары мен әлеуметтік педагогтарына және отбасымен жұмыс істейтін басқа педагог қызметкерлерге арналған педагогтардың біліктілігін арттыру) курсының Білім беру бағдарламасына жазылған.

Алматы, 2018

«Ата-аналар тобын жүргізу және жеткіншектермен жұмыс істеу» білім беру бағдарламасының оқу-әдістемелік құралы педагогтардың біліктілігін арттыру курстарының оқытушыларына арналған.

Аталмыш оқу-әдістемелік құралын курстың тыңдаушылары және орта білім беру мекемелерінің педагог-психологтары мен әлеуметтік педагогтары пайдалана алады.

Бұл оқу-әдістемелік құралының материалдары оқу орнының деңгейінде отбасылармен жұмыс істеуге тартылатын субъектілердің жұмысын реттеуге, сонымен қатар, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеу мәселелері бойынша білім беру жүйесінің мамандарының құзыреттілігін арттыруға көмектеседі.

Теориялық түсіндіру педагогикалық іс-әрекеттің мазмұнын тереңдетеді, ал таратылатын(қолдану) материалдары алынған білімді тәжірибе жүзінде іске асыру үшін негіз болады.

Оқу-әдістемелік құралын білім беру мекемелерінің тәрбие жұмысы жөніндегі директорының орынбасарлары, сынып жетекшілері және басқа да педагогтар пайдалана алады.

«TEENS - қолжетімді және сапалы көмек» - тегін кеңес беру қызметтер шеңберінде отбасыларға мемлекеттік көмек көрсету жүйесін жетілдіруге, сондай-ақ жеткіншектер мен жастардың суицидтік мінез-құлқына жол бермеуге бағытталған жоба. Онлайн-диагностикалық және ақпараттық қызмет www.teenslive.kz

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ

- 1) КУРСТЫҢ ҚЫСҚАША СИПАТТАМАСЫ
- 2) КУРСТЫ ӨТКІЗУДІҢ ЖАЛПЫ НҰСҚАУЛАРЫ
- 3) 1-ТАРАУ. НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МОДУЛЬ
- 4) 2-ТАРАУ. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОДУЛЬ
- 5) 3-ТАРАУ. МАҒЫНАЛЫ МОДУЛЬ
- 6) 4-ТАРАУ. ВАРИАТИВТІ МОДУЛЬ
- 7) 5-ТАРАУ. ӨЗІНДІК ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫС.
 1. ҚОСЫМША
 2. ҚОСЫМША
 3. ҚОСЫМША
 4. ҚОСЫМША
 5. ҚОСЫМША

КІРІСПЕ

Баламен ата-ана қатынастарын реттеу және жеткіншектерді тәрбиелеу мәселелері заманауи отбасы үшін де, білім беру жүйесінде де өзекті. Әдебиеттерді талдау, заманауи білім беру жағдайындағы және тиісті халықаралық тәжірибе Қазақстандағы ата-аналар мен жеткіншектердің топтарының әдіснамасын әзірлеу мен енгізу қажеттілігін көрсетті.

Бұл әдіс жеке кеңес берумен салыстырғанда, көп адамдарды қамтуға мүмкіндік береді және сарапшылардың тиімділігін арттыруға көмектесетін топ мүшелерінің терапевтік өзара іс-қимылының және өзара ықпалының табиғатымен бірегей ұйымдастырады.

Ата-аналар топтары (АТ) ата-аналардың отбасындағы қарым-қатынастарды дербес, белсенді және саналы түзету үшін жағдайлар жасауға көмектеседі. Бұл жағдайда отбасы негізгі өзіндік көмек тобына айналды.

АТ принципін ұсынған алғашқы психологтардың бірі А. Адлер (1870-1937) болды. Алғаш рет олар «отбасылық терапия» және «қауымдастықтар психиатриясы» терминін пайдаланды. А.Адлердің мақсаты жеткіншектерді тәрбиелеуге үлес қосатын ата-аналар, мұғалімдер және басқа да ересек адамдарды біріктіріп, шынайы қарым-қатынас жасауға итермелеу болды. Ата-аналарды және мұғалімдер, ересек адамдардың ортақ пікірлес қауымдастығын ұйымдастыруда тәрбиелеудің негізгі ұғымдары «теңдік», «ынтымақтастық» және «табиғи нәтижелер» болып табылады. Тәрбиелеудің екі негізгі қағидасы олармен байланысты: билік үшін күресуден бас тарту және баланың қажеттіліктерін есепке алу.

А.Адлер ата-аналар мен балалар арасындағы тең құқықтылықты, құқық саласында да, жауапкершілік саласындағы теңдік болуы, бірақ тұлға ретінде тәуелсіз болуы керек деп атап өтті. Әділеттілікті ерте жастан бастап балалардың бірегейлігін, даралығын және жеке құқығына қол сұғылмауын құрметтеуге үйрету керек. А.Адлердің айтуынша, отбасылық тәрбиенің негізгі қағидасы отбасы мүшелерінің өзара құрмет және сыйластығы болып табылады. Баланың өзін-өзі тануы, ол отбасында қаншалықты мейірімге, махаббатқа, сүйікті және құрметтелгеніне тікелей тәуелді болады. Ата-аналармен жұмыс істеудің бұл жолы олардың саналы және мақсатты әрекеттеріне негізделген. Жеткіншек жасында дағдарыс болғандықтан және жеке адамның дамуы мен қалыптасуындағы ең маңыздысы, жеткіншектерді тәрбиелейтін отбасылар үшін бұл аспект ерекше маңызға ие.

Сонымен қатар, А.Адлер баланы және отбасын дамыту тұрғысынан ғана емес, сондай-ақ қоғам тұрғысынан - оның нәтижесіне әсер ететін іс-әрекет ретінде ата-аналарды тәрбиелеуді қарастырады. А.Адлердің психологиясын қоғамдық танудың ең маңызды нәтижелері арасында отбасылық кеңестердің және отбасыларға өлеуметтік теңдік пен қоғамдық мүдде қағидаттарына негізделген демократиялық өмір салтын қалыптастыруға көмектесетін отбасылық оқу топтарының пайда болуы.

А.Адлердің шәкірті Р.Дрейкурс 1939 жылы Чикагодағы «А.Линкольннің» орталығында «Ата-аналарға кеңес беру орталығын» ұйымдастырған болатын. Ол өзінің жұмысының мақсатын ата-аналардың балалармен өзара қарым-қатынасының ең тиімді түрлерін игеруге көмек көрсету деп түсінді. Рудольф Дрейкурс (Дрейкурс и Зольц, 1964) көрші тұратын ата-аналардың бір-бірінің арасында пікірталас топтарын ұйымдастыруға бастамашы болды. Ата-аналар бір-бірімен тәжірибе алмасып, сұрақтар қойып, топтың қолдауын және мақұлдауын сұрады.

Топтың жетекшісінің негізгі міндеті - пікірталасты шебер ұйымдастырып, сұрақтар қою және топтың әрбір мүшесі өз кезегімен ақпараттық және арнайы білім алмасуда топ жетекшісінің ролін орындай алады.

КУРСТЫҢ ҚЫСҚАША СИПАТТАМАСЫ

Курс негізінен орта білім беру мекемелерінің педагогтары мен психологтарына және әлеуметтік педагогтарына бағытталған. Білім беру бағдарламасы А.Адлердің психологиялық теориясының әдіснамасына, сондай-ақ когнитивтік-мінез-құлықты көзқарас принциптеріне негізделген.

Курстың мақсаты - ата-аналар мен жеткіншектер топтары, ата-аналарды, балалар мен жеткіншектерді психологиялық қолдау мәселері бойынша тыңдаушылардың кәсіби құзыреттілігін дамыту.

Курстың міндеттері:

- 1) балалар мен жеткіншектердің дамуының психологиялық ерекшеліктері туралы білімдерін жетілдіру;
- 2) балалармен ата-аналардың қарым-қатынасының даму ерекшеліктері, мамандар мен отбасылар арасындағы өзара қарым-қатынастың психологиялық-педагогикалық аспектілері туралы білім деңгейін көтеру;
- 3) ата-аналардың тәрбиелеу әдістері мен девиантты және аутодеструктивтік (суицидтік) мінез-құлықтың алдын-алу жолдары арасындағы байланысты орнату дағдыларын дамыту;
- 4) мектеп жүйесіндегі ата-аналар және жеткіншектермен жұмыс істеудің тиімді моделін құру дағдыларын дамыту.

Курс аяқталғаннан кейін тыңдаушылар:

- 1) педагог-психолог пен әлеуметтік педагогтың іс-әрекетінің негізгі бағыттарын реттейтін нормативтік-құқықтық актілердің мазмұнын білу;
- 2) ата-аналармен және балалармен тиімді өзара әрекеттесу технологиясын қолдануды, инновациялық білім беру технологияларын қолдануды біледі;
- 3) ата-аналар мен жеткіншектер топтарын жүргізу және отбасылармен конструктивті өзара әрекеттесу әдістерін игерген.

Біліктілікті жоғарылату курсы күндізгі оқу түрінде тақырыптық жоспарға сәйкес ұйымдастырылады. Курстың ұзақтығы - 40 сағат (қысқа мерзімді) күндізгі оқу түрінде және 12 екісағаттық (90 мин) сабақтан және (24 сағат практикадан) тұрады.

Оқу үдерісін ұйымдастыруда тыңдаушылардың білімін бақылау және бағалау үшін: кіріспе тестілеу, қорытынды тестілеу, ата-аналар мен жеткіншектер топтарын өзбетімен жүргізу практикалық жұмысы. Өзіндік жұмыс тапсырмалары, тест тапсырмалары осы оқу-әдістемелік құралға енгізілген.

Білім беру үдерісінде оқытудың интерактивті формалары мен әдістері қолданылады: дәріс, пікірталас, тренинг, рөлдік ойындар, практикалық жұмыс, бейнефильмдерді талқылау, арт-терапия және психодрама әдістері. Тренингте әр тақырып үш түрлі деңгейде қарастырылады: Мен- кәсіпқой ретінде, Мен- ата-ана ретінде, Мен- бала ретінде.

Тыңдаушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін олар өзбетімен ата-аналар топтарын, сондай-ақ бір әріптесінің ұйымдастырып және өткізген топ жұмысына(кемінде 3 сабаққа) қатысуы керек.

Бұл курстың ерекшелігі ата-аналар мен жеткіншектер топтарын жүргізуді үйренуде және әдіснаманы зерделеу кезеңінде осындай топтың прототипіне белсенді қатысушы болу керектігінде. Оқу процесі ата-ана (жеткіншектер) тобын өткізу үлгісіне негізделуі керек.

КУРСТЫ ӨТКІЗУДІҢ ЖАЛПЫ НҰСҚАУЛАРЫ

Бұл білім беру бағдарламасы бойынша сабақтарды тренниг түрінде өткізу ұсынылады, оған кедергісіз орта жағдайында (үстелдер, орындықтар) тыңдаушылардың шеңберде отыруы кіреді. Курсқа ата-аналар мен жеткіншектердің қажеттіліктерін білетін, кеңес беруде жұмыс тәжірибесі және кейбір құзыреттіліктері бар тыңдаушылар қатынасындықтан, сенімділік атмосферасын құру және тақырыптарды теңбе-теңімен позицияда талқылау керек.

Сабақтарды бастамас бұрын, бағдарламаның барлық тренингтерінде топтың ұстанатын жұмыс істеу ережелерін құрастырып және жазып қою қажет.

Тренинг тобында жұмыс істеу ережелері (мысал).

- 1.Қатысушылар кешікпеуі керек, себебі бұл топтық үдерісті қиындатады.
- 2.Құпиялылық. Топта болып жатқан оқиғалар туралы ақпарат оның шекарасынан шығарылмауы керек.
- 3.Бір адам ғана сөйлейді. Қатысушылар бір-біріне кедергі жасамайды, тоқтатпайды.
- 4.Үнсіз режимдегі телефондар.
- 5.СТОП құқығы - әрбір қатысушы тренингтегі белсенділігінің деңгейін өзі анықтайды және оны кез-келген уақытта тоқтата алады.

Әрбір сабақ жұмысқа деген жақсы көңіл-күйден басталуы керек. Қатысушыларда қандай эмоция, үміт, ойлар бар екенін анықтау қажет.

Сабақты күннің рефлексиямен аяқтау қажет - қатысушылардың сезімдері мен тренингте болған оқиғалар туралы ой-пікірлерін білу. Үй тапсырмасы ретінде олардың күнделікті жағдайларда мысалдарды іздестіруді ойластырып, сабақта берілген барлық материалды қайталауды белгілеу маңызды.

Сабақтар жақсы желдетілген, барлық қажетті материалдармен жабдықталған белмелерде өткізілуі керек.

Топта тыңдаушылардың оңтайлы саны - 15-20 адам.

Курсты өткізуге қажетті материалдар тізімі:

№	Атауы	Саңы, дана
1	А4 Қағазы	Қорап
2	Пластелин	Бөріне қораптан
3	Ақ картон қалың	Қорап
4	Түсті бор қорабы	Үш адамға бір қораптан
5	Қарындаштар	Үш адамға бір қораптан
6	Флипчарт+ маркерлар + қағаз, скотч	Бір комплект
7	Қалта + қалам + блокнот	Әр қатысушы үшін
8	Проектор + экран	Бір комплект
9	Таратылу (Қолдану) материалы (папкаларға салынбайды)	Әр қатысушы үшін
10	Сынақ сауалнамасы	Әр қатысушыға 2 данадан
11	Бейджик	Әр қатысушы үшін
12	Ұзын қызыл сатин лентасы	Біреу
13	«Шекаралар» тақырыбын зерттеуге арналған резинка (созылатын жіп)	Біреу
14	Қалың мата немесе орамал	Біреу

1-ТАРАУ.НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МОДУЛЬ

Тақырып: «Орта білім беру мекемелерінің педагог-психологы мен әлеуметтік педагогының іс-әрекетін нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету»

Сабақтың түрі - лекция, пікірталас.

Сағаттар саны - модульде бір тақырып, осы тақырып бойынша бағдарламада лекциялар мен пікірталас форматында 2 академиялық сағат бөлінген (90 мин), модульді өткізгеннен кейін үзіліс жасау қажет.

Сабақтың мақсаты – Тыңдаушыларда Қазақстан Республикасының педагог-психологтарының және әлеуметтік педагогтарының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілер туралы түсініктерді қалыптастыру.

Өткізу әдістемесі. Дәріс ауызша жүргізіледі, тақырыптың көкейкесті түйіндері жазылып алынады. Дәріс табысты болу үшін оқытушы теорияны жақсы меңгергені және аудиториямен позитивті байланыс қалыптастыруы қажет. Аудиториямен сапалы жұмыс істеу үшін оқытушы тыңдаушыларды көз алдында ұстап, сөйлеуі нақты және түсінікті, оның кеңістікте қозғалуы, қимылдары орынды, жемісті пікірталас ұйымдастыра білуі және басқаруға қабілетті болуы тиіс.

Сабақтың басында оқытушы өзін таныстырып, курстың мақсаттары мен міндеттері, оның ұзақтығы, тақырыптық мазмұны, бақылау және тексеру әдістері туралы қысқаша баяндайды. Содан кейін ол нормативтік-құқықтық блоктың теориялық бөлігін түсіндіруге кіріседі.

Нормативтік-құқықтық модульді түсіндіру үшін Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің мазмұны 1-қосымшада ұсынылады. Бұл блок үшін үзінділерді қазіргі нормативтік-құқықтық актілерге сүйене отырып, лектор өз бетімен таңдауына болады.

Курстың өткізілетін аймағында жергілікті бекітілген мамандардың ресми міндеттері және «Орта білім беру ұйымдарында психологиялық қызмет көрсету ережелері» қосымша таратылуы мүмкін.

Мамандардың қызметін нормативтік реттеу саласындағы туындайтын проблемалар мен мәселелерді талқылау, блоктың соңында, теорияны түсіндіргеннен кейін жүргізілуі мүмкін. Немесе оны теориялық материалды ұсыну үдерісіне қосуға, яғни, әр мәселені түсіндіру кезінде талқылауға болады. Дәріскер сабақтың құрылымын әрбір нақты аудиторияда өз бетінше анықтауға құқылы.

2-ТАРАУ. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОДУЛЬ

Ескерту: Нормативті модульмен бірге, бұл модуль стандартты 8 сағаттық оқыту күнін ұйымдастырғанда толығымен бірінші күні аяқталады.

Тақырып 1 «Қатысушыларды таныстыру, топты біріктіру, жеке оқу тапсырмаларын орнату».

Сабақтың түрі - тренинг.

Сағаттар саны - бұл тақырыпқа бағдарламада тренинг форматында 2 академиялық сағат(90 минут)бөлінген, одан кейін түскі үзіліс.

Сабақтың мақсаты - топтың әрбір мүшесіне өзін таныстыруға, сонымен қатар өз сұранысын қалыптастыруға және курстың тақырыбымен байланыстыруға мүмкіндік беріледі. Сонымен қатар, тыңдаушы өзінің құзыреттілігін, тәжірибесін, тақырыпты игеру деңгейін және кәсіби мүдделерін сақтауды ескеруі керек.

Өткізу әдістемесі. Бұл курс контексіндегі тренинг - белсенді әлеуметтік білім беру әдісі ретінде, тұлғааралық қарым-қатынас саласында білімді, әлеуметтік бағыттарды, дағдыларды және тәжірибені дамытуға бағытталған өсер ету құралы.

Бұл тренингті өткізу варианты (педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен) жұмыс істеу үшін жарамды:

1. Аудиториядағы қатысушылардың өз өңгімесін кезекпен айту әдісі қолданылады, ал жаттықтырушы флип-чартқа немесе тақтаға негізгі ойларды жазады. Бұл жұмыс түріне, қатысушыларға бұрынғы спикердің сөздерін қысқаша қайталауды сұрау арқылы топтың динамикасы сәттерін енгізуге болады.

2. Қатысушыларды жұптарға бөліп, одан кейін әр қатысушы өз әріптесінің ақпаратын ұсынады, жаттықтырушы түйінді жерлерін жазып алады.

3. Тренингке ойынның элементтерін енгізуге болады, мұнда әрбір қатысушы өзін таныстыру үшін біреумен немесе бір затпен байланыстырады: аудиториядағы затпен, жануармен, өсімдікпен, түрлі түспен, мінез-құлық қырымен және т.б.

Ескерту: Курстың соңында, рефлексия кезінде, қандай мақсатқа қол жеткізілгенін, қандай үміттерді өңдеу керек және курстың негізгі тақырыбымен сәйкес келмейтінді талдау үшін тренердің жазбаларымен флип-чарт парағы қайтадан пайдаланылуы мүмкін. Бұл қортындылау процессінің маңызды қадамы болады, сондықтан бұл парақ курс аяқталғанға дейін сақталуы керек. Бұл курс толығымен бір аудиторияда өткізілсе, онда бапкердің жазбаларын тақтаға / қабырғаға орналастыруға болады.

2 тақырып «Әлемді субъективті қабылдау А.Адлердің Индивидуалды психологиясының принциптерінің бірі ретінде. Адлер теориясының негізгі ұғымдары».

Сабақтың түрі - мини-дәріс.

Сағаттар саны – Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша шағын дәріс форматында 1 академиялық сағат (45 минут) бөлінді.

Сабақтың мақсаты - Адлердің теориясының туралы түсінік қалыптастыру болып табылады.

Өткізу әдістемесі. Тақырып бойынша анықтамалық материалдарды тиісті атаумен 2-қосымшадан табуға болады. А.Адлер теориясының негізгі принциптерімен таныстырғаннан кейін «**Балалық шақтан естеліктер**» жаттығуын өткізу қажет. Әр қатысушыдан өзінің 7 жасқа дейінгі ең жарқын және бақытты естеліктерін еске түсіріп, көргенін, қасында кім болғанын, сезімдерін, эмоцияларын егжей-тегжейлі сипаттауды сұралады. Бұл жаттығу құнды эмоционалды күйзеліс ретінде қызмет етеді және материалды одан әрі тереңдетуге

көмектеседі, сондай-ақ адамның өлеуметтік табиғаты туралы Адлердің ойларын нығайтады - өйткені бұл естеліктердің көпшілігі сол немесе басқа адамдармен және қарым-қатынастармен байланысты.

3 тақырып «А.Адлер бойынша өмір стилі, өмірлік міндеттер. Отбасы және оның баланың жеке тұлғасының қалыптасуына әсері»

Сабақтың түрі – пікірталас-дискуссия.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 1 академиялық сағат (45 минут) бөлінді. Осы блоктан кейін үзіліс жасау керек.

Сабақтың мақсаты - қатысушылар арасында «өмір стилі» терең түсінігін қалыптастыру.

Өткізу әдістемесі. Пікірталас-дискуссия (латын тілінен discussio — қарастыру, зерттеу) – даулы сұрақты, проблеманы талқылау. Пікірталас-дискуссияның басқа тәсілдерден айырмашылығы, оның маңызды сипаты аргумент келтіруімен дәлелденеді. Талқыланатын (пікірталастық) мәселені талқылау, әр жақтың, сұхбаттасушы пікіріне қарсы шығып, өз ұстанымын, позициясын дәлелдей білуде. Пікірталас-дискуссия көбінесе оқу процесін белсендіруде, күрделі тақырыпты зерттеуде, теориялық мәселені қарастыруда ыңғайлы әдіс ретінде қолданылады.

Тренингке қатысушыларға 2-қосымшадағы таратылу-қолдану материалдары таратылып беріледі. Пікірталас-дискуссия жетекшісі флип-чартқа схемалық тұрғыда ағаш суретін салу арқылы Адлер бойынша өмір стилі тұжырымдамасын түсіндіреді. Ары қарай, тыңдаушылар материалды толықтырып, өзінше түсіндіріп, және сынап, ұсыныстарын айтады. Талқылаудың соңында, тыңдаушыларға өздерінің өмір стилін талдауға жаттығуларды орындау ұсынылады. Ол пікірталас-дискуссия нәтижелерін эмоционалдық бекітуге көмектеседі. Қатысушылар төрт сектордан тұратын кесте жасауға шақырылады: «Ата-анасының үйінде не жақсы және жаман болды, субъективті бағалауынша, ол одан нені алды немесе алмады екенін жазады (кесте формасы 2-қосымшада берілген). Бұл жаттығудың мақсаты көптеген қатынастарда адам үшін сілтеме бастапқы нүктесі оның отбасы екенін түсіну болып табылады. Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеу үшін жарамды болып табылады

Тақырып 4 «Кәсіби-педагогикалық қарым-қатынастың коммуникативтік іскерлік пен дағдыларын дамыту. Ата-аналар мен жеткіншектер топтарына тарту, ұйымдастыру және өткізу әдістемесі».

Сабақтың түрі - мини-дәріс.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 2 академиялық сағат (90 минут) бөлінеді.

Сабақтың мақсаты - топтық жұмысқа *тарту* әдістерін және топтық жұмыстың кейбір ерекшеліктері туралы түсінік беру. Бұл тақырыпқа қосымша вариативті модульде берілген.

Өткізу әдістемесі. Лектор интерактивті форматта топтарды құрастырудың негізгі бағыттарын және топтық жұмыс ерекшеліктерін түсіндіреді. Қатысушылар өзінің практикалық тәжірибелері мен ұсыныстары туралы бөліседі. Бұл тақырыптың теориялық бөлімі 2-қосымшада «Топтарға іріктеу және өткізу ұсыныстары» мақаласында көрсетілген.

Курстың соңында, рефлексия кезінде, қандай мақсатқа қол жеткізілгенін, қандай үміттерді өңдеу керек және курстың негізгі тақырыбымен сәйкес ең есте сақталған жағдайлар, қандай сезім, қандай тақырып ең өзекті және маңызды көрінді - осы мәселелермен бөлісу қажет. Жұмыстың ұйымдастырушылық бөлігіне қатысты ұсыныстарын тыңдап, түзетулер енгізуге болады. Оқытушы қатысушыларға жағымды кеш тілеп, ертең жаңа тренингтік күнде көруге үміттенетінін айтуы керек.

3-ТАРАУ. МАҒЫНАЛЫ МОДУЛЬ

Бұл модуль 8 - сағаттық оқытуды ұйымдастыру арқылы, 3 оқу күнінен тұрады және 8 тақырыпты қамтиды.

Алғашқы белсенділік - білім мен құзыреттілік деңгейін анықтау, кіріспе сауалнама. Сауалнаманы басып шығару және оны қатысушыларға тарату қажет. Толтыру үшін бір академиялық сағат (45 минут) қажет. Қатысушылардың курсқа дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштерін салыстыру - бұл курстың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

Тақырып 1 «Тәрбиелеудің негізгі принциптері. Баланың мінез-құлқы және оның мақсаты. Баланың тиесілік сезімін қалыптастыру».

Сабақтың түрі - шағын-дәріс, микро-топтарда жұмыс істеу.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 2 сағат (90 минут): 1 сағат - лекция, 1 сағат - шағын топтардағы жұмыс.

Сабақтың мақсаты - «тиесілік сезімі» ұғымы туралы түсінікті талдау және бекіту.

Өткізу әдістемесі. Алдымен оқытушы материалдарды 3-қосымшада келтірілген «Тәрбиелеудің принциптері. Тиесілік сезімі» теориялық бөлікке сәйкес түсіндіреді. Флип-чартта немесе тақтадағы 3-қосымшадағы материалға сүйене отырып, ол «Тиесілік сезімнің үшбұрышы» суретін салады. Содан кейін қатысушылар 3 микротопқа бөлінеді, олардың әрқайсысы үшбұрыштың біреуіне балада сезім мен ойларды қалыптастыруға бағытталған ата-аналардың мінез-құлқының мысалын келтіреді. Бұл жұмысқа 15 минутқа бөлініп, содан соң әр топ өз жұмысымен таныстырады. Бір сағат жұмыс істегеннен кейін үзіліс жасау керек.

Ескерту: Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеу үшін жарамды болып табылады

2-тақырып: «Тиесілікті сезінудің қате жолдары»

Сабақтың түрі - мини-дәріс, пікірталас-дискуссия.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 2 сағат (90 минут): 1 сағат - лекция, 1 сағат - пікірталас-дискуссия арқылы қарастыру ұсынылады.

Сабақтың мақсаты - баланың тиесілікті сезіну үшін пайдаланатын қате жолдары туралы түсінікті қалыптастыру.

Өткізу әдістемесі. Оқытушы материалды 3-қосымшадан, «*Тиесілікті сезінудің қате жолдарын*» ұсынады, флип-чартта негізгі ұстанымдарды тізеді, жұмыс барысында тыңдаушыларға өздерінің мысалдарын беруді сұрайды.

Ескерту: Бұл блокта бір сағат жұмыс істегеннен кейін, бір сағаттық түскі үзіліс жасау қажет.

Тақырып 3 «Табиғи және логикалық салдар - жазалау мен ынталандырудың баламасы. Қолдау-өз-өзіңе сенімділікті қалыптастырудың жолы ретінде».

Сабақтың түрі - лекция, пікірталас-дискуссия, микротоптағы талқылау.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 3 сағат (135 минут) беріледі. Бұл тақырып оқытудың екінші күнінің соңғы сабағы.

Сабақтың мақсаты – тыңдаушыларға «табиғи және логикалық салдар» түсінігі туралы мағлұмат беру.

Өткізу әдістемесі. Бір сағат ішінде, жетекші 3-қосымшаға, және мақалаға сәйкес «Табиғи

және логикалық салдары» теориялық материалды баяндайды. Осы тақырып бойынша бір сағат жұмыс істеген соң, жарты сағаттық үзіліс жасау керек. Содан кейін қатысушылар 4 микро-топқа (Тиесілікті сезінудің қате жолдарының санына сәйкес) бөлінеді және бала тиесілікті сезінудің қате жолдарын көрсетіп, ата-аналар оқыған әдістерінің бірін жауап ретінде көрсетуі тиіс.

Тиесілікті сезінудің қате жолдары мен ата-аналардың реакция көрсету тәсілдері карточкада беріледі, олар жұмбақтай таңдау арқылы шағын топтардың арасында бөлінеді. Сахнада топтардың алдында тапсырма қойылым ретінде көрсетіледі – ал көрермен мақсаты - тиесілікті сезінудің қате жолдары мен ата-аналардың реакция көрсету тәсілдері (логикалық салдары, мадақтау, көмектесу, қолдау) атап беру. Бұл жұмысқа 2 сағат (90 минут) бөлінеді. Егер мүмкіндік болса, ол қойылымды (мысалы, ұялы телефонға) түсіруді жүзеге асыру маңызды болып табылады, ол талқылау және рефлексия процесін жеңілдетеді.

Тақырып 4 «Қажетті емес тәрбиелеу әдістері».

Сабақтың түрі - интерактивті дәріс, микро топтарда жұмыс істеу.

Сағаттар саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 4 сағат (180 минут) бөлінген. Екі сағаттық жұмыстан кейін - жартысағаттық үзіліс, тұтас блогты аяқтап - түскі үзіліс жасау керек. Жұмыстың форматы: 2 сағат (90 минут) - интерактивті дәріс, 2 сағат (90 мин) - топтар -да жұмыс істеу.

Сабақтың мақсаты – ата - ананың қажетті емес тәрбиелеу әдістерін, ересек адамның сезімімен, баланың тиесілікті сезінудің қате жолдарына оның реакциясын және баланың өмір стилін дамытуына әсер етудің байланысын көрсету.

Өткізу әдістемесі. Теориялық блокта алдымен 3-қосымшадан «Баланың мінез-құлқындағы қате жолдардан шығу» кестесі қарастырылады. Бұл алдыңғы күннің материалдарын бекіту, сондай-ақ ата-аналардың мінез-құлқына назар аудару мүмкіндігін береді.

Одан кейін, 3-қосымшадан «Баланың мінез-құлқына отбасылық атмосфераның әсері және тәрбиелеу әдістері», «Дәрі-дәрмекке тәуелділігі бар отбасылардағы тәрбиелеу әдістері» және «Қарсы күштердің қарама-қайшылығынан шығу жолдары» кестелері қарастырылады.

Екі сағаттық тренингте микро-топтар алдыңғы сабақта ойнаған қойылымдарға сәйкес болып қалады. Баланың мінез-құлқымен бірдей проблемалық жағдайлардың негізі қабылданылады, бірақ ата-аналардың реакциялары микро-топпен дербес түрде таңдалады, ол жағдайды конструктивті түрде шешуге әкелуі керек. Қойылымның соңында шағын топ туындаған жағдайға психологиялық талдау жасайды: ата-аналар мен балалардың қандай стратегияларын қолданғаны, екі жақта да қандай сезім пайда болғаны, табысқа жетудің басты факторы қандай мінез-құлқтың негізгі сипаттары болды? Қойылымдарды бейнетаспаға түсіру (мысалы, ұялы телефонға) маңызды, бұл пікірталас пен рефлексия процесін жеңілдетеді.

Тақырыбы 5 «Туімді қарым-қатынас: баланы қалай тыңдау және оны тыңдағысы келетіндей қылып сөйлеу».

Сабақтың түрі - интерактивті лекция, тренинг.

Сағаттар саны - тақырып бойынша 4 сағат бөлінеді және ол оқудың үшінші күнін аяқтайды. 2 сағат (90 минут) интерактивті лекция форматында, үзіліс және 2 сағат тренингтік жұмыс.

Сабақтың мақсаты - баланың мінез-құлқында ата-аналардың қате реакциясының модельде-рін, коммуникативтік үдерістің барлық қатысушыларында туындаған сезімдерді талдау.

Өткізу әдістемесі. Теориялық материал 3-қосымшадан «Баланың сізге қалай ашылуын қалайсыз?» және «Сіздің сөзіңізге құлақ асу үшін балалармен қалай сөйлесу керек?» құжаттарына сәйкес беріледі. Оқу барысында оқытушы өз өмірі мен тәжірибесінен мысалдар келтіреді, сондай-ақ қатысушыларды мысалдар келтіруге шақырады. Бұл екі құжат педагогтар мен ата-аналарға таратылатын қолдану материалдары болуы мүмкін.

Тренинг үш қатысушыдан тұрады, онда бір қатысушы баланы, екінші ата-ананы және үшінші бақылаушыны білдіреді. Тренинг барысында үш раундты келіссөздер жүргізілуі тиіс, яғни, әрбір қатысушы осы үш рөлдің әрқайсысын орындауға тиіс. Турдың міндеті: бала проблеманы туындатады, ал ата-аналар бірнеше дұрыс емес әдістермен әрекет етуге тырысады. Содан кейін қатысушылар өз әсерлерімен бөліседі: әңгімелесу кезінде қандай сезім пайда болды, сіз не істегіңіз келеді? Әңгімелесудің вербалды емес көріністерін, олардың бет-әлпеттерін, қимылдарын және интонациясын бақылайтын бақылаушы рөлі ерекше маңызды.

Тақырып 6 «Эмпатия - ұғымның анықтамасы, эмпатия міндеттері. Эмпатияның көрінісі».

Сабақтың түрі - интерактивті лекция, тренинг.

Сағаттар саны - тақырып сабақтың төртінші күнін ашып, 4 сағат (180 минут) бөлінеді - 2 сағат - интерактивті дәріс, үзіліс, 2 сағат - тренинг, сосын үзіліс.

Сабақтың мақсаты - «Эмпатия» түсінігін түсіндіру және оның көрінісі.

Өткізу әдістемесі. - интерактивті лекцияны 3-қосымшаға сәйкес жүргізу және осы нұсқаулыққа қоса берілген «Эмпатикалық тыңдау» бейне материалын пайдалану.

Тренинг үш қатысушыдан тұрады, онда бір қатысушы баланы, екінші ата-ананы және үшінші бақылаушыны білдіреді. Тек енді ата-ананың рөлінен адам эмпатияны көрсетуге тырысады. Міндеттер бірдей - процесте, өз сезімдерін, қатысушыларға реакцияны қадағалау, әсіресе бақылаушының рөлі маңызды болып қала береді. Соңғы рефлексияда осы жаттығудың динамикасын және бір күн бұрын жасалған қорытындыларды жасауды салыстыру қажет. Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеу үшін де жарамды. Жеткіншектермен жұмыс істеген жағдайда талқыланатын жағдайлар міндетті түрде баланың ата-аналық коммуникативті кеңістігінен болмауы мүмкін.

Тақырып 7 «Жеткіншек шақ - оның мақсаты және міндеттері»

Сабақтың түрі - тренинг, дәріс.

Сағаттар саны - тақырыпты оқу үшін 2 сағат беріледі: оқыту және дәріс бөлімі. Үзіліс.

Сабақтың мақсаты - Жеткіншектің жас ерекшеліктеріне қатысты түсінік беру.

Өткізу әдістемесі. Блок басында «Қызыл лента» жаттығуын өткізу қажет. Оқу бөлмесінің толық ұзындығы еденде қызыл лентаны созады. Қатысушылар лентаның алдында оң жақта орналасқан. Тренер қатысушыларды жеткіншектерді еске түсіруге шақырады, содан кейін жағдай-тапсырмаларды оқып береді. Егер қатысушы өзінің өмірінде мұндай жағдайға ие болса, ол қызыл лентадан асып түседі. Жаттығудың мақсаты - қатысушыларды өздерінің жастық кезеңдеріне эмоционалды түрде алып келу және көзқарас пен бағалауды өзгертуді үйрену. Мұндай жаттығуды жеткіншектердің ата-анасымен өткізуге де пайдалы.

Жағдай-тапсырмалардың мысалдары: Сіз ата-аналарға және басқа да ересектерге дәрекілік жасадыңыз ба? Олар қоғамдық орындарда мінез-құлық ережелерін бұзды ма? Олар ата-аналарын алдады ма? Сіз сабақтарды өткізіп жібердіңіз бе? Шылым шектіңіз бе? Алкогольдік ішімдіктерді іштіңіз бе? Төбелеске қатыстыңыз ба? Біреуді кудалауға қатыстыңыз ба? және т.б. Жаттығудан кейін, жаттығу барысында сезім мен эмоциялар туралы, оның жасай алатын қорытындылары туралы сөйлесуге мүмкіндіктері болатын рефлексия шеңберін ұйымдастыру қажет.

Содан кейін дәріс бөлігін оқып шығу керек, материалдары 3-қосымшада «Жеткіншектік шақ» мақаласында келтірілген.

Бұл тақырып педагогтармен және ата-аналармен жұмыс істеуге жарамды.

Тақырып 8 «Жеткіншектік депрессия»

Сабақтың түрі – дәріс-лекция, практикалық жаттығу.

Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 1 сағат дәріс форматында тағайындалған. Дәрістің материалы 3-қосымшаның тиісті мақаласында келтірілген. Сондай-ақ, релаксация жаттығулары бар сурет бар, оны дәрістерден кейін өткізу керек.

Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеуге жарамды.

Қорытынды белсенділік - білім мен құзыреттілік деңгейін анықтау, соңғы сауалнама. Сауалнаманы 3-қосымшадан қайта басып шығарып, оны қатысушыларға таратуға болады. Толтыру үшін бір академиялық сағат (45 минут) қажет.

Әрі қарай, курстың алдында және оның өткізілуінен кейінгі тыңдаушылардың жауаптарын салыстыру қажет. Тыңдаушылардың жауаптарындағы семантикалық логикалық бірліктерін бөліп алу керек. Олар курс тиімділігі көрсеткіші ретінде қызмет етеді.

4-ТАРАУ. ВАРИАТИВТІ МОДУЛЬ

Бұл модуль курстың тыңдаушыларының қызығушылығына байланысты тақырыптардың түрлі комбинациясын жасауға мүмкіндік береді. Бұл блокқа барлығы 8 сағат бөлінген. Бұл модуль ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс жүргізу тақырыптарының аясын кеңейтуге арналған.

Тақырыптарды біріктіру мысалдары: «Отбасындағы балалар (бауырлар-сиблинги) арасындағы қарым-қатынас» + «Шекаралар» 4 сағаттан бөлінеді. Екінші нұсқа: «Отбасындағы балалар (бауырлар-сиблинги) арасындағы қарым-қатынас» тақырыбы «Агрессия және конфликтілер», «Топтық динамика», «Кәсіби өзін-өзі көрсету(рефлексия)» тақырыптарымен бірге қарастырылуы мүмкін, бұл жалпы алғанда 8 сағатты құрайды. «Шекаралар» тақырыбында осылайша басқа тақырыптармен біріктіру мүмкін. Қатысушылардың кәсіби тақырыптық қалаулары туралы курстың алғашқы күні, танысуға бағытталған тренинг кезінде келісу мүмкін немесе оқытушы курстың барлық материалдарды жеткілікті түрде меңгерген және топтың сұранысына бейімделе алатын болса, курстың 4 күнінің соңында «Жеткіншек депрессиясы» тақырыбынан кейін мүмкін болады. Төменде «Курстың оқу-тақырыптық жоспарына сәйкес вариативті модульдің тақырыптарының түсіндіру барысы дәйекті түрде көрсетілген.

1 Тақырып «Отбасындағы балалар (бауырлар)арасындағы қарым-қатынас»

Сабақтың түрі - тренинг, шағын топтарда жұмыс істеу, пікірталас-дискуссия.

Сағат саны - тақырыпты оқуға 4 сағат бөлінген: 1 сағат - тақырыпқа кіріспе тренингі, 1 сағат - шағын топтарда жұмыс істеу, 2 сағат - талқылау, пікірталас - дискуссия. Жұмыс уақытының екінші сағатынан кейін үзіліс.

Сабақтың мақсаты - баланың туылу ретіне байланысты өмір стилін түсінуді қалыптастыру.

Өткізу әдістемесі. Тақырыпқа кіріспе тренингі отбасының психодрамалық тарихын ойнаудан басталады, онда қатысушылар өздерінің қалауымен отбасы мүшелерінің рөліне таңдалуы керек. Олар кездесу, танысу, некеге тұру және бірінен соң бірінің үш баласының пайда болу сценарийін сомдайды. Бақылаушылар қатысушылардың мінез-құлқының стилін, вербальды емес көріністері мен сөйлемдерін бақылап, жазып отырады. Мүмкіндігінше, өрі қарай талқылаудың тиімділігін арттыру үшін психодрамалық қойылымның бейне жазуын (мысалы, ұялы телефонда) жасау пайдалы. Талқылау барысында, бірінші кезекте, қойылымның тікелей қатысушылары, содан кейін бақылаушылар өз ойлары, эмоциялары және тәжірибесімен бөліседі. Талқылаудың мақсаты – отбасы мүшелеріне тән мінез-құлық үлгілерін және олардың сезімдерінің қандай болып табылады. Талқылаудың нәтижелері флип-чартта жазылады. Бұл жаттығу қатысушыларды өмір сценарийлерін туылу ретіне байланысты талқылауды өндіруге мүмкіндік береді.

Содан кейін қатысушылар отбасында өздерінің алатын орнына сәйкес шағын топтарға бөлінеді: жалғыз бала, тұңғыш бала, ортаншы бала, кіші бала. Содан кейін шағын топтарда қарапайым мінез-құлық паттерндері(үлгілері), ойлар мен сезімдер туралы өңгіме жүргізіп, жалпы сипаттамалық ерекшеліктерді анықтайды. Тренер сол уақытта фасилитатор ретінде қызмет етеді.

Фасилитатор (ағылшын. facilitator, латын тілінен. facilis — «жеңіл, ыңғайлы») - топтық қарым-қатынас табыстылығын, кездесу тәртібі мен ережелерінің сақталуын, кездесудің мақсаты мен мазмұнына шоғырлануды қамтамасыз ететін адам. Бұл тапсырмаға 45 минут бөлінеді, одан кейін қатысушылар үзіліске шығады.

Содан кейін шағын топтарда ашылған мінез-құлық паттерндерін(үлгілері) талқылауға және рефлексияға 2 сағат беріледі. Өрбір шағын топ презентация жасайды. Тренердің міндеті – негізгі идеяларды флип-чартқа аудару және талқылау процесін жеңілдету.

Егер туылу реті бірдей қатысушылары болмаса, бұл тапсырманы басқа адамдармен өзара әрекеттесу тәжірибесіне негізделе отырып, бүкіл топ жүзеге асырады. Жұмыстың нәтижелеріне сүйене отырып, қатысушылар баланың туылу ретіне байланысты өмір стилін сипаттайтын ерекшеліктерді анық көреді. Ата-аналардың мінез-құлық стратегиялары туралы еңгімелесу өте пайдалы, олар стильдердің әрқайсысын өтей алады және оларды флип-чартқа жазып қояды.

2 тақырып «Шекаралар»

Сабақтың түрі – тренинг, пікірталас-дискуссия, дәріс.

Сағаттар саны – тақырыпқа 4 сағат бөлінеді: 2 сағат - тақырыпқа тренинг, 1 сағат - талқылау, 1 сағат - дәріс бөлімі. Екінші сағаттан кейін түскі үзіліс.

Сабақтың мақсаты – «шекараның» психологиялық тұжырымдамасын және шекараның баланың және ата-ананың мінез-құлқына әсерін талдау.

Өткізу әдістемесі. Ми шабуылы әдісімен топтың қатысушылары «шекара» ұғымына сәйкес өздерінің ассоциацияларының варианттарын ұсынады. Барлық жауаптарды баяндамашы флип-чартқа жазып алады.

Миға шабуыл әдісі – (ми шабуылы, ми соғысы, *англ.* brainstorming) – бұл ынталандырушы шығармашылық белсенділіктің негізінде проблеманы шешуге арналған оперативті әдіс, оған қатысушыларды барынша көп варианттарды ұсынуға шақырады.

Содан кейін бір қатысушы өз еркімен таңдалады, оның көзі байланады, ал тренердің өтініші бойынша кеңістікте жүріп, өзінің сезімдерін, ойларын және эмоцияларын сипаттауға тырысады. Содан кейін, тренер және қатысушылардың бірі шекараны, ережелерді және шектеулерді бейнелейтін ұзын созылмалы жіпті (резинка) рамкаға орналастырады. Топ қатысушының мінез-құлық стратегиясын бақылайды, барлық ауызша және ауызша емес белгілерді жазып алады. Содан кейін, талқылау барысында, қатысушылар «шекара» тақырыбында ассоциациялар мен қатысушының мінез-құлығының арасындағы сәйкестікті анықтайды. Әрі қарай, топтың әрбір мүшесі бірінші еріктінің орнына (ашық көзбен) барып, ата-аналар мен баланың позициясынан шекараларын қабылдауды сезінуге шақырылады.

Жаттығуды талқылағаннан кейін 4-қосымшада келтірілген «Ережелер мен шекаралар» дәріс бөлімі беріледі. Талқылау барысында қатысушыларға икемді шекаралардың мысалдарын ұсынуға, отбасылардың түрлі ережелерін талқылауға, шекара тақырыбын баланың жасы бойынша байланыстыруға шақырылады.

Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және жеткіншектермен жұмыс істеу үшін жарамды.

Тақырып 3 «Агрессия және конфликтілер»

Сабақтың түрі -тренинг, дәріс.

Сағаттардың саны - Бұл тақырыпқа бағдарлама бойынша 2 сағат беріледі: 1 сағат – тренингтік жаттығу, талқылау; 1 сағат -дәріс.

Сабақтың мақсаты – «агрессия психологиялық тұжырымдамасын және конфликтілерден шығудың конструктивті стратегиясын талдау.

Агрессия дегеніміз адамның өзінің мүдделерін және ұстанымдарын қорғау мақсатында басқалардың кеңістігін бұзу және интервенцияға бейімділік ретінде қабылданады. Агрессия өмір сүруге қажетті деструктивті және конструктивті сипатта болуы мүмкін.

Өткізу әдістемесі. Тренинг жаттығулары үшін топ екі бөлікке бөлінеді, олардың біреуі бөлмеден шығады (1-топ), (2-топ) бөлмеде қалады. 1-топ бөлмедегі барлық орындықтарды

жинап, оларды кинотеатрда сияқты жинау керектігі жөнінде нұсқаулар алады. 2-топқа орындықтарды кез-келген тәсілімен айналдыра (дөңгелек) ұстаудың нұсқау беріледі. Содан кейін топтар кездесіп, өз міндеттерін орындауға тырысады. Қатысушылардың мінез-құлық стратегиялары көрсетілетін мүдделер қақтығысы бар.

Тренердің міндеті – қатысушылардың тікелей қақтығыстар мен агрессияға жол бермеуі, мезгіл-мезгіл тапсырманың болуы туралы еске салу. Мүмкіндігінше, әрі қарай талқылаудың тиімділігін арттыру үшін психодрамалық қойылымды бейне жазуды (мысалы, ұялы телефонда) жасау пайдалы.

Талқылау барысында әрбір қатысушының мінез-құлық стратегиясын қадағалауға, оларды флипчартқа жазу керек.

Лекция бөлігінде тренер осы материалды 4-қосымшада келтірілген («К.Томас бойынша конфликтілік жағдайлардан шығу әдістері», «Конфликтіні басқару») теориялық сипатта болуы керек.

Бұл тақырып педагогтарға, ата-аналарға және жеткіншектермен жұмыс жүргізуге жарамды.

Тақырып 3 «Топтық динамика»

Сабақтың түрі - лекция.

Сағаттар саны - тақырыпты зерттеуге 1 сағат бөлінген.

Сабақтың мақсаты – қатысушыларға «Ата-аналар мен жеткіншектерді тобын құрастыру, ұйымдастыру және өткізу әдіснамасы» курсының міндетті тақырыбы шеңберінде алынған ақпаратты толықтыру.

Өткізу әдістемесі. Дәрісті өткізу үшін оқытушы 4-қосымшада ұсынылған материалмен (Топтық динамика) танысуы керек.

Тақырып 5 «Кәсіби өзіндік рефлексия»

Сабақтың түрі - тренинг.

Сағаттар саны - тақырыпты зерттеуге 1 сағат берілген.

Сабақтың мақсаты - кәсіби стратегияны, даму бағыттарын және ресурстарды анықтау.

Өткізу әдістемесі. Қатысушыларға олар үшін ең қолайлы материалды таңдау ұсынылады. Ол ақ картон + пластилин немесе парақ қағаз + түсті борлар және / немесе қарындаштар, аралас техника болуы мүмкін. Жүргізуші нұсқау береді: - парақта реалды өзін метафоралық көрсету үшін (қатысушы осы кезеңде өзін қандай маман ретінде сезінетін), екіншісінде – идеалды өзін (ол қандай маман болғысы келеді), үшіншіде - ол қалайтын тұрғыда болуы үшін не көмектеседі.

Жаттығу рефлексия дөңгелегімен аяқталады, онда әрбір қатысушы осы жаттығуды орындау кезінде пайда болған ойлары мен пікірлерін айтады.

Бұл тақырып педагогтармен, ата-аналармен және сынып жетекшілерімен жұмыс істеу үшін жарамды. Ата-аналармен жұмыс істеген жағдайда нұсқаулықта: Мен – реалды ата-анамын, Мен – идеалды ата-анамын, Маған не көмектесе алады? Жеткіншектермен тиісінше: Мен – реалды жеткіншекпін, Мен – идеалды жеткіншекпін, Маған не көмектесе алады?/ Маған не жетіспейді?

5-ТАРАУ. ӨЗІНДІК ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫС.

Курсты аяқтағаннан кейін зерттелетін материалдарды тиімді игеру және бекіту үшін тыңдаушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін олар тәжірибелі әріптесінің ұйымдастырып және өткізген Адлер бойынша ата-аналар топ жұмысына(кемінде 3 сабаққа) қатысуы керек. Бұл бірдей материалды берудің әртүрлі үлгілерін және стильдерін көруге мүмкіндік береді және өз стилін дамытады.

Сонымен қатар, тыңдаушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін олар тек қана кәсіби даму курсы ғана емес, сонымен қатар, өзбетімен ата-аналар топтарын (90 минуттан 10 сабақтан кем емес), жеткіншектер тобын (45 минуттан кемінде екі сабақ), сондай-ақ бір әріптесінің ұйымдастырып және өткізген топ жұмысына(кемінде 3 сабаққа) қатысуы керек. Ата-аналар мен жеткіншектер арналған топтарының сабақтарының тақырыптары 5-қосымшада келтірілген.

Жұмыстың динамикасын, кеңестер мен ұсыныстарды, материалдарды талқылау үшін қатысушыларға қолдау тобында бірігіп, өздерінің жұмысын талдау қажет. Бұл виртуалды чат немесе бетпе-бет кездесуі болуы мүмкін. Мұндай қызметтің негізгі мәні - қатысушыларға мотивацияны жоғалтпауға, қателіктерді болдырмауға, шабытпен бөлісуге және басқаларға шабыт беруге көмектеседі, бұл сайып келгенде жұмыстың өнімділігі мен сапасына әсер етеді.

1 ҚОСЫМША(курстың нормативтік-құқықтық модулі).

Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінен үзінді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢЫНЫҢ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫ (2016 жылғы 22 желтоқсандағы өзгерістер мен толықтырулармен)

I. Құзіретті басқару органдары туралы.

Білім беру саласындағы жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органдарының, ауданның жергілікті атқарушы органдарының (облыстық маңызы бар қаланың әкімдігі жанындағы Білім басқармасының) құзыреті балалар мен жеткіншектердің психикалық денсаулығын сауықтыруды және психологиялық, медициналық және педагогикалық кеңес беруді қамтиды көмек (білім беру ұйымдарының негізінде). Орта білім беру ұйымдарында психологиялық қызмет көрсету ережелерін әзірлеу және бекіту және білім беру ұйымдарында психологиялық қызметке өдістемелік басшылық жасау сияқты ұйымдастыру.

II. Ата-аналармен қарым-қатынас туралы

Ата-аналар мен көмелетке толмаған балалардың басқа заңды өкілдері балаларды психологиялық, медициналық және педагогикалық консультацияларда оқыту және тәрбиелеу мәселелері бойынша кеңес ала алады;

Ата-аналар мен басқа заңды өкілдер балаларға өмір сүруге және оқуға, олардың интеллектуалдық және физикалық күш-жігерлерін, моральдық қалыптасуын қамтамасыз ету үшін салауатты және қауіпсіз жағдай жасауы тиіс; білім беру ұйымының жарғысында белгіленген ережелерді сақтауға; білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу.

III. Педагогикалық қызметкердің мәртебесі туралы

Педагогикалық қызметкерлерге білім беру ұйымдарында оқушылар мен тәрбиеленушілерді, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратын басқа ұйымдарда оқыту және тәрбиелеу бойынша білім беру қызметін жүзеге асыратын тұлғалар кіреді.

Мемлекеттік мекемелердің және мемлекеттік кәсіпорындардың ұйымдастырушылық-құқықтық нысанында құрылған мемлекеттік білім беру ұйымдарының педагогикалық қызметкерлері мемлекеттік қызметшілер болып табылады (әскери қызметшілерді және әскери немесе арнаулы атағы бар арнаулы білім беру ұйымдарын қоспағанда).

Мемлекет қоғамдағы мұғалімдердің ерекше мәртебесін мойындайды және кәсіби қызметті жүзеге асыруға жағдай жасайды.

IV. Педагогтың құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі

1. Педагогикалық қызметке қатысу үшін тиісті салаларда арнайы педагогикалық немесе кәсіптік білімі бар тұлғаларға рұқсат етіледі.

Білім беру ұйымдарында жұмыс істеуге адамдар жіберілмейді:

- 1) медициналық қарсылықтары бар;
- 2) психиатриялық және / немесе наркологиялық диспансерде тіркелген;
- 3) Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде көзделген шектеулер негізінде.

2. Педагогикалық қызметкері құқылы:

1) кәсіптік жұмыс үшін жағдайларды қамтамасыз ету арқылы педагогикалық қызметпен айналысу;

2) зерттеу, эксперименталды және тәжірибелік жұмыстарға қатысу, педагогикалық практикаға жаңа техника мен технологияларды енгізу;

- 3) жеке педагогикалық қызмет;
- 4) педагогикалық қызметті ұйымдастырудың әдістері мен формаларын еркін таңдап алу, егер тиісті білім деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының талаптары қанағаттандырылса;
- 5) білім беру ұйымының алқалық басқару органдарының жұмысына қатысу;
- 6) Біліктілікті кемінде төрт айдан кем емес бес жылда бір рет жаңартуға;
- 7) санатты көтеру мақсатында мерзімінен бұрын сертификаттау;
- 8) мемлекеттік марапаттаулар, құрметті атақтар, жүлделер мен атаулы стипендия түрінде педагогикалық қызметте табысқа жету үшін моральдық және материалдық ынталандыру;
- 9) өзінің кәсіби ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау;
- 10) әскери шақыруды кейінге қалдыру;
- 11) педагогикалық тәжірибені сақтай отырып, ғылыми қызметті жүзеге асыру үшін шығармашылық демалыс;
- 12) білім беру ұйымы әкімшілігінің бұйрықтары мен ұкімдері бойынша шағымдану;
- 13) оқушылардың, тәрбиеленушілердің және олардың ата-аналарының немесе басқа заңды өкілдерінің ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу.

3. Педагог міндетті:

- 1) олардың кәсіби құзыреттілігі саласында оқытудың теориялық және практикалық білімдері мен дағдыларын игеру;
- 2) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес ұсынылатын білім беру қызметтерінің сапасын қамтамасыз ету;
- 3) білім алушыларды жоғары мораль рухында тәрбиелеу, ата-аналарды құрметтеу, этномәдени құндылықтар, қоршаған ортаны құрметтеу;
- 4) Тыңдаушылардың өмірлік дағдыларын, біліктілігін, тәуелсіздігін, шығармашылық қабілетін дамыту;
- 5) кәсіби біліктілігін, интеллектуалды, шығармашылық және жалпы ғылыми деңгейін үнемі жетілдіреді;
- 6) кемінде бес жылда бір рет аттестациядан өтуге;
- 7) педагогикалық этика ережелерін сақтау;
- 8) оқушылардың, олардың ата-аналарының немесе басқа заңды өкілдерінің ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеуге;
- 9) құқық қорғау органдарына оқушылар жасаған қылмыстық құқық бұзушылық фактілері туралы дереу хабарлауға немесе білім беру ұйымының шекарасынан тыс осындай қылмыстарды жасау фактілері белгілі болғанына;
- 10) қиын өмірлік жағдайдағы баланы анықтаған сәттен бастап бір жұмыс күні ішінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықты, қараусыздықты және панасыздықты болдырмау жөніндегі жүйені хабардар етеді.

Педагог қызметкердің кәсіби құзіреттілігін нашарлатып, міндеттерді бұзғаны және қылмысты жасағаны үшін педагог қызметкер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес қудалауға ұшырауы мүмкін.

Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларды қоспағанда, педагог қызметкерлерді өздерінің кәсіби міндеттерін орындауға байланысты емес жұмыстар түрлеріне тартуға жол берілмейді.

Мұғалімдерге саяси үгіт-насихат жүргізу, діни насихаттау немесе білім алушыларды Қазақстан Республикасының Конституциясына және Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келетін іс-әрекеттер жасауға ынталандыру мақсатында оқу үрдісін пайдалануға тыйым салынады..

V Төлем және жұмыс жүктемесі туралы

Мемлекеттік білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеу жүйесі Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен айқындалады.

Жеке білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің жалақысын олардың құрылтайшылары немесе Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес уәкілетті тұлға айқындайды.

Бюджеттік қаражат есебінен қаржыландырылатын мемлекеттік білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің жалақысын есептеу ережесі білім саласындағы уәкілетті орган еңбек саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша бекітіледі.

Мемлекеттік мекемелердің және мемлекеттік білім беру ұйымдарының, қосымша ақы мен жәрдемақылардың, сондай-ақ басқа ынталандыру төлемдерінің лауазымдық жалақысы Қазақстан Республикасының заңнамасымен айқындалады.

Білім беру ұйымдарының қызметкерлері ауылдық жерлерде жұмыс істеу үшін, сынып жетекшілігі үшін, дәптерлерді тексеру, оқу сабақтарын жүргізу, оқу кабинеттеріне жетекшілік ету, пәндерді тереңдетіп оқыту, эксперименттік режимде жұмыс істеу, мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу және басқа төлемдер үшін, Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген.

Негізгі жұмыс орнында мемлекеттік білім беру ұйымдарының оқытушылары тиісті дипломмен бірге қосымша төленеді:

- философия ғылымдарының докторы (PhD) және профиль бойынша доктордың бір айлық ең төменгі жалақысы мөлшерінде;

- ғылым кандидаты дәрежесіне бір айлық ең төменгі жалақы мөлшерінде және ғылым докторына екі айлық ең төменгі жалақы мөлшерінде беріледі.

Мемлекеттік білім беру ұйымдарында оқу үдерісін тікелей жүзеге асыратын педагог қызметкерлердің айлық жалақысын есептеу үшін апта сайынғы нормативтік оқу жүктемесі белгіленеді:

1) 18 сағат:

техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыратын орта білім беру ұйымдары мен білім беру ұйымдары үшін;

білім алушылар мен тәрбиеленушілер үшін қосымша білім беру ұйымдары үшін;

мамандандырылған және арнайы білім беру ұйымдары үшін;

2) 24 сағат:

мектепке дейінгі ұйымдарға және мектепке дейінгі білім беру мен мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына және білім беру ұйымдарының мектепке дейінгі сыныптарына;

жасөспірім балалардың білім беру ұйымдары үшін;

3) 30 сағат интернат ұйымдарының қамқоршыларына, демалу үшін лагерьлерге, техникалық және кәсіптік ұйымдарға жатақханалар, орта білімнен кейінгі білім;

4) 25 сағат жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдары мен білім беру ұйымдарының тәрбиешілері үшін.

Нормативтік оқыту жүктемесі белгіленбеген білім беру ұйымдарының қызметкерлерінің жұмыс уақытының ұзақтығы Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасына сәйкес белгіленеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 «Мемлекеттік білім беру ұйымдары жұмыскерлерінің типтік штаты мемлекеттік және педагог қызметкерлер мен адамдарға теңестірілген тұлғалардың жазбаларын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, бұл педагогикалық қызметкерлер құрамына жатады, себебі ол педагог-психолог деп аталады және Білім министрінің бұйрығына сәйкес және Қазақстан Республикасының ғылымы 2016 жылғы 29 қаңтардағы № 123. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 24 ақпанда № 13181 тіркелген Білім және ғылым саласындағы мемлекеттік қызметшілердің тізілімін бекіту туралы, педагог-психолог В3 санатына жатады, педагог В2 санатына жатады.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес кез-келген еңбек қызметі Кодексте реттеледі. Мұғалімдердің қызметі «Азаматтық қызметшілер туралы» Заңмен қосымша реттеледі, алайда уақытша жүктемелер мен олардың бөлінуі ішкі ережелермен бекітіледі.

Әдістемелік ұсыныстарға сәйкес:

1. Жұмыстың түрлері мен уақыты мектеп өкімшілігімен келісіледі. Педагог-психолог лауазымы педагог қызметкерлердің лауазымына жатады. Психологтың демалысы - 56 күнтізбелік күн (Үкіметтің 03.09.1999 жылғы №1304 «Педагогикалық қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың позицияларын бекіту туралы» қаулысы).

2. Психологтың жұмыс уақытының жалпы саны – аптасына 36 сағат. Олардың ішінен;

- 18 сағат ата-аналармен және оқытушылармен тікелей жеке, топтық, профилактикалық, түзету, дамыту, тәрбиелеу, мәдени және тәрбиелеу жұмыстарына, сараптамалық, консультативтік-алдын алу жұмыстарына арналған.

- 18 сағат – білім алушылармен, тәрбиеленушілермен жеке және топтық жұмысқа дайындық бойынша; алынған нәтижелерді өңдеу, талдау, қорытындылау, мұғалімдер мен ата-аналармен сарапшылық-кеңес беру және алдын-алу жұмыстарына дайындық; аналитикалық және есептілік құжаттарды, ұйымдастыру-әдістемелік жұмыстарды, оқытуды, өзін-өзі оқытуды толтыруға арналған (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2004 жылғы 30 қарашадағы №3518-2-12316 / 07-5-1 ҚР Білім және ғылым министрінің бұйрығы, «Білім беру мекемесінің бастығы директорының анықтамалығы», 2007 ж., 83 б.) қосымша жүктемені ескере отырып, еңбек заңнамасының нормаларына сәйкес 40 сағаттан аспауға тиіс.

3. Халықаралық практикаға сәйкес оңтайлы - 300-500 адамға арналған штаб. Педагог-психологтардың лауазымдары білім берудің әрбір ұйымында – мекеме үшін кем дегенде бір педагог-психологтың санаты негізінде белгіленеді. 500-ден астам тәрбиеленуші (оқушылар) бар білім беру мекемелерінде педагогикалық психологтардың тарифтері артып келеді, тарифтердің саны Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 30 қаңтардағы № 77 «Мемлекеттік білім беру ұйымдары қызметкерлерінің үлгі жағдайларын бекіту туралы» және «Педагогикалық қызметкерлер лауазымдарының тізбесін бекіту туралы» оларға адамдарға».

VI. Жұмыс міндеттер туралы

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығына сәйкес Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2009 жылғы 17 тамызда № 5750 «Мұғалімдер мен тең адамға арналған үлгі біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы»

ТАРАТЫЛУ (ҚОЛДАНУ) МАТЕРИАЛДАРЫ

Педагог-психолог

Қызметтік міндеттері: Білім алушылардың психикалық және әлеуметтік әл-ауқатын сақтауға бағытталған кәсіби іс-шараларды жүзеге асырады. Өртүрлі бағытпен мақсаттағы психологиялық-педагогикалық диагностикалауды жүзеге асырады.

Педагогикалық ұжымды білім алушылардың жеке және әлеуметтік даму проблемаларын шешуге бағыттау мақсатында психологиялық-педагогикалық тұжырымдар жасайды және талдайды.

Білім алушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, ол білім беру іс-әрекетінің дамыту және түзету бағдарламаларын жоспарлауға және құрастыруға қатысады.

Ол білім алушыларға психологиялық қолдау көрсетеді, өмірдің өртүрлі жағдайларына бейімделуге және кәсіби өзін-өзі анықтауға дайын болуына көмектеседі.

Әлеуметтік бейтараптандырудың пайда болуын болдырмау жөніндегі шараларды жүзеге асырады, психологиялық көмек көрсету (психотерапия, оңалту және кеңес беру) бойынша шаралар қабылдайды.

Педагогтарға психологияны практикалық тұрғыда қолдану туралы кеңес береді, мұғалімдер мен ата-аналардың әлеуметтік-психологиялық құзыреттілігін арттырады.

Оқу үдерісінде оқушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді. Қауіпсіздік және өрт қауіпсіздігі ережелерін сақтайды. Есепке алу құжаттамасын белгіленген тәртіпте жүргізеді.

Білуі керек: ҚР Конституциясын, Қазақстан Республикасының "Білім туралы", "Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау көрсету туралы", "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы", "Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы" заңдарын мен құқықтық-нормативтік актілерді; Педагогика теориясын, психология және жас ерекшелік физиологиясы, гигиена, белсенді оқыту әдістерін, қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық тренингі, оқу жоспарлары мен бағдарламаларын; педагогикалық ғылымның жетістіктерін, экономика негіздері, еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы және өртке қарсы қорғау еңбек заңнамасы, ережелер мен нормативтік актілер.

ТАРАТЫЛУ (ҚОЛДАНУ) МАТЕРИАЛДАРЫ

Әлеуметтік педагог

Қызметтік міндеттері: Адамның психологиялық, медициналық және педагогикалық ерекшеліктерін, оның өмір сүру микроортасын және жағдайларын, қызығушылықтары мен қажеттіліктерін, проблемаларын, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің мінез-құлқындағы ауытқуларды, жанжалдық жағдайларды анықтайды және оларға уақытылы әлеуметтік көмек пен қолдау көрсетеді.

Әлеуметтік-педагогикалық жұмыс әдістерін, формаларын, міндеттерін анықтайды, балалардың жеке және әлеуметтік мәселелерін шешу жолдарын, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің, балалардың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруда әлеуметтік қорғау және әлеуметтік көмек көрсету шараларын жүзеге асырады.

Білім алушылар мен тәрбиеленушілердің, балалар мен мекеме, отбасы, қоршаған орта, түрлі әлеуметтік қызметтер мамандары, ведомстволар мен әкімшілік органдар арасында делдал ретінде әрекет етеді.

Білім беру ұйымдарында және тұрғылықты жердегі адамның қоғамда өмірге бейімделуін қамтамасыз ететін, білім алушыларды (тәрбиеленушілер) тәрбиелеу, оқыту, дамыту және әлеуметтік қорғау бойынша шаралар кешенін жүзеге асырады.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, мүмкіндігі шектеулі, мүгедек балаларға, мүгедек балаларға қамқорлық, тұрғын үймен қамтамасыз ету, жәрдемақылар, зейнетақылар, мүліктік және мүліктік емес құқықтар бойынша жұмыстарды үйлестіреді.

Білім алушылардың (тәрбиеленушілердің) таланттарын, ақыл-ой мен физикалық қабілеттерін дамыту үшін сабақтан тыс уақытта жағдайлар жасайды.

Әлеуметтік ортада адамгершілік, салауатты қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.

Бала мен үкіметтің, қоғамдық ұйымдардың және әлеуметтік қызметтердің арасындағы байланысты қамтамасыз етеді. Мұғалімдермен, ата-аналармен және басқа заңды өкілдермен өзара әрекеттеседі. Оқу үдерісінде оқушылардың өмірі мен денсаулығын қорғауды қамтамасыз етеді. Білім беруді ұйымдастыруда оқу бағдарламаларын әзірлеуге, бекітуге және енгізуге қатысады. Компьютерлік сауаттылық, ақпараттық және коммуникациялық құзыреті бар.

Білуі керек: Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі, «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының заңдары, «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы балалар құқықтары», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызметтер туралы», «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қараусыздығы мен панасыздығының алдын алу туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы», «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» және басқа да Қазақстан Республикасының білім беру мәселелеріне байланысты заңдар мен құқықтық нормативтік актілерді; әлеуметтік саясаттың негіздерін; жалпы және әлеуметтік педагогиканы; педагогикалық, әлеуметтік, жас және балалар психологиясын; валеология негіздері мен әлеуметтік гигиенаны; әлеуметтік-педагогикалық және диагностикалық әдістерді; тәрбие жұмысының әдістерін, педагогикалық ғылымның дамуының негізгі бағыттарын; әлеуметтік-педагогикалық жұмыстарды талдау және бағдарламалауды; еңбек заңнамасының негізін; еңбекті қорғау, өрт қауіпсіздігі және өрт қауіпсіздігі нормаларын; санитарлық ережелер мен нормаларды.

ҚОСЫМША 2 (курстың Психологиялық-педагогикалық модуліне).

Әлемді субъективті қабылдау А.Адлердің индивидуалды психологиясының принциптерінің бірі ретінде. Адлер теориясының негізгі ұғымдары.

Альфред Адлер (1870-1937) - австриялық психолог, психиатр және ойшыл.

Адлерді жиі психоанализ негізін қалаушы Зигмунда Фрейд түлегі және өз ұстазына қарсы көтеріліс жасап, өз психологиясы мен психотерапиясының тұжырымдамасын құра бастаған ғалым ретінде көрсетеді.

Дегенмен, оның өмірімен және еңбектерімен жақын танысқан кезде, Фрейдтің әріптесі бола тұра, кез келген жағдайда оны «нео-фрейдист» деп қабылдамау керек екенін көрсетеді. Оның алғашқы жұмыстарында Фрейдтің теорияларына сынмен қарағандығы көрініп тұр. Оның үстіне, Адлер ешқашан Фрейдтің жетекшілігімен оқымаған және ешқашан психоанализге ұшырамағандығы, ол практикалық психоаналитик болу құқығын алудың міндетті шарты болып табылады.

Адлер мен Фрейд 1911 жылы өздерінің қарым-қатынастарындағы үзілістен кейін келіспеді, ал Фрейд өмір бойы Адлерге қарсы болып қалды.

А. Адлердің айтуынша, адам ең алдымен өмірде өзін таңдау еркіндігі, өмірдің мағынасы мен өзін-өзі жүзеге асыру ниеті арқылы өзін анықтайтын саналы бірлік.

Адамның өзін-өзі жүзеге асыру жолындағы негізгі кедергі - тұлғаның дамуын негізгі басынан кешіретін кемсітушілік сезімі.

Сонымен, А. Адлер психологиядағы субъективті (феноменологиялық) көзқарастың бастамашысы ретінде әрекет етіп, ішкі айнымалы және экзистенциалды мәндерді енгізді.

А.Адлер концепциясы өзінің тұтастығы, әлеуметтік қызметі, мақсатты бағдары және гуманизм принциптерімен **психологиядағы гуманистік бағытты** бастаушы болды және психологтардың бүкіл буынына әсер етті.

1. Индивидуум біріңғай және өзіндік тұтастық ретінде

Адам біріңғай тұтас және өзін-өзі реттейтін организм деген ұғым Адлер психологиясының негізгі идеясын құрайды.

Психолог ретінде Адлер өз теориясын «индивидуалды психология» деп атады, себебі латын тілінде «individuum» «бөлінбейтін» дегенді білдіреді, яғни ол бөлуге болмайтын тұтас субъект. Адлер өмірлік белсенділіктің көрінісі оқшаулануда (изоляция) емес, тұтас жеке тұлға ретінде қарастыру керектігін айтқан.

Индивидуум - бұл ми мен дене өзара байланысты, сондай-ақ психикалық өмірге қатысты бөлінбейтін тұтастық.

Адлердің айтуынша, индивидуалды психологияның негізгі талабы - әр адамның көрінісінде: оның ойлауы, сезімдері, әрекеттері, санасы және бейсаналығы оның біріңғай тұтастығының дәлелі. Өзін-өзі реттейтін және біртұтас тұлғаның құрылымын Адлер өмір стилі деп анықтады. Бұл концепция кез келген басқа адамды, біріңғай тұтастай жеке адам ретінде қарауға әрекет ету көрінеді.

2. Адам өмірі – жетістікке белсенді ұмтылу ретінде

Адамның органикалық тұтастық ретінде қарастыру бірыңғай психодинамикалық принципті қажет етеді.

Адлер оны өмірдің өзінен алып, атап айтқанда, өмірді үздіксіз қозғалыстағы өсу мен даму бағытында елестету қажет екендігін тапты.

Адам тек қана маңызды мақсаттарға жету жолындағы қозғалыста өзімен келісімді тұлға ретінде қабылдануы мүмкін.

Адамның кемелділікке талпынатындығын айтқан Адлер, психолог ретінде, адам ішкі және сыртқы себептерден емес, алға қарай қозғалысты ойлайды - олар әрдайым өмірлік маңызды мақсаттарға ұмтылады.

Адамдар өздерінің алдына қойған мақсаттары, сондай-ақ оған жетудің жеке жолдары олардың өмірлеріне қаншалықты маңызды екенін түсінуге іріткі береді. Адлердің пікірінше, бұл маңызды мақсаттар негізінен индивидуалды түрде таңдалады, демек, үздіксіз ұмтылуда адамдар өз іс-әрекеттерін жоспарлауға және өзінің тағдырын анықтауға қабілетті.

Өз мақсаттарына жету үшін олар өздерінің қадір-қасиетін жоғарылатып қана қоймайды, сонымен қатар өмірде өз орындарын табады.

3. Индивидуум - шығармашыл және өзін-өзі анықтайтын адам ретінде

Тұқым қуалаушылықтың және тұлғаның қалыптасуына қоршаған ортаның маңыздылығын мойындай отырып, Адлер, индивидуум – бұл екі әсердің нәтижесін ғана емес, көп нәрсені талап ететінін атап өтті.

Атап айтқанда, ол адамдардың өз өмірін бақылауға мүмкіндік беретін еркін, саналы белсенді қызмет - адамның ерекшелігі шығармашылық күші бар деп санайды .

Бұл шығармашылық күш адамның тәжірибесінің әр қырына, яғни қабылдауы, еске сақтауы, қиялы, фантазиясы және арманына әсер етеді.

Бұл әрбір адамды өз-өзін анықтайтын индивидуум, өз өмірінің сәулетшісі етеді.

4. Индивидуумның әлеуметтік тиесілілігі

Адлердің адам табиғаты туралы тұтас көзқарасы барлығын қамтитын бағыт.

Ол адамды жеке-дара бөлінген интегралдық жүйе ретінде ғана емес, сондай-ақ ірі жүйелердің - отбасылар, қауымдастықтардың ажырамас бөлігі ретінде түсінеді: «Жеке психология қоғамға енгізілген адамды қарастырады және зерттейді».

Біз адамнан оқшауланғандарды қарастырудан және зерттеуден бас тартамыз .

Адлер теориясындағы жетекші болып табылатын ережеге сәйкес барлық адамның мінез-құлықтары әлеуметтік тұрғыда орын алады және адами табиғаттың мәнін тек әлеуметтік қатынастар арқылы ғана түсінуге болады.

Сонымен қатар, әр адамда қоғамдастықтың табиғи сезімі, немесе әлеуметтік қызығушылық – болмысынан ынтымақтастықтың әлеуметтік қарым-қатынастарына араласуға деген ұмтылысы бар.

Осылайша, жеке психология адам мен қоғам арасындағы бірлік пен ынтымақтастықтың қажетті үйлесімін қарастырады, ал олардың арасындағы қақтығыс бей-жай болып саналады. Адлер тұжырымдамасындағы әлеуметтік мінез-құлыққа назар аудару, қазіргі психология теориясындағы алғашқы әлеуметтік психологтың беделі өте маңызды.

5. Индивидуалды субъективтілік

Феноменологиялық дәстүрге мұқият қарап, Адлер, мінез-құлық әрқашанда адамдардың өздері туралы және қоршаған орта туралы пікірлеріне байланысты деп санады.

Адамдар өздерінің жаратылған әлемінде «апперцепция схемасына» сәйкес өмір сүреді.

Әрі қарай Адлер, адамдарды жалған мақсаттарға негіздейтін - олардың тәртібін реттейтін, мінез-құлықты басқаратын қазіргі және келешектегі оқиғалар туралы жеке пікірлерді дәлелдеді.

Мысалы, адам өз өміріне басшылық жасай алатындығын «шыншылдық - бұл жақсы саясат» немесе «әр адам өзі үшін» деген сеніммен немесе кейінгі өмірде игілік пен сый-сияпаттың жазаланатындығына сенімді болуы мүмкін.

Адлер, психотерапевт ретінде, адамдар өздерінің жеке нанымдарына, олардың шынайы немесе нақты емес екендігіне қарамастан әрекет етеді деп санайды: «Улы жылан менің аяғымға көтеріледі немесе мен ойлағандай, ол улы - әсері де сондай болады .

Адлер схемасында мінез-құлықтың шындықты индивидуалды субъективті қабылдауын нақты көрсетеді.

Өмір салты – адам өзінің өмірлік мақсаттарын жүзеге асыруда таңдаған ерекше тәсіл.

Бұл өмірге бейімделудің интеграцияланған стилі және онымен өзара әрекеттесуі.

Өмір салты - бұл:

1) адам қабылдаған өмір тұжырымдамасы;

2) қабылданған мінез-құлықтың үлгісі.

Өмір стиліне тән:

- өте ерте қалыптасу;

- тұрақтылық.

Адлер апперцепция схемасы деп - өмір салты бойынша әрбір адамның өзінің және әлемнің субъективті имиджін жасауды, оның мінез-құлқын айқындауды атады.

Апперцепция схемасы, әдетте, өзін-өзі бекіту немесе өзін-өзі күшейту қабілетіне ие.

Мысалы, адамның алғашқы рет қорқынышты сезінуі, оның қатынасқа түскен айналасындағы жағдайларды одан да қауіпті деп қабылдауына әкеледі.

Өмір стилі өмір бойы ұзақ уақыт дамиды. Ол әр түрлі жағдайларда көрінеді және қайталанған сайын тек күшейтіп бекітіледі.

А.Адлердің айтуынша, **отбасылық тәрбиенің** негізгі қағидасы отбасы мүшелерінің өзара құрметі болып табылады.

Баланың өзіндік санасы, оның отбасында қаншалықты сүйікті және құрметтелгеніне тікелей тәуелді.

Адлердің теориясына сәйкес отбасындағы жанұя атмосферасы, бағыттары, құндылықтары мен қарым-қатынасы жеке тұлғаның дамуындағы алғашқы фактор болып табылады.

Балалар қоғамда бірге өмір сүру нормаларын біледі және мәдениетті өз ата-аналары арқылы қабылдайды.

Осылайша, отбасы - бұл баланың негізгі идеяларын және оның өмірлік құндылықтар жүйесінің мақсаттарын қалыптастыратын топ.

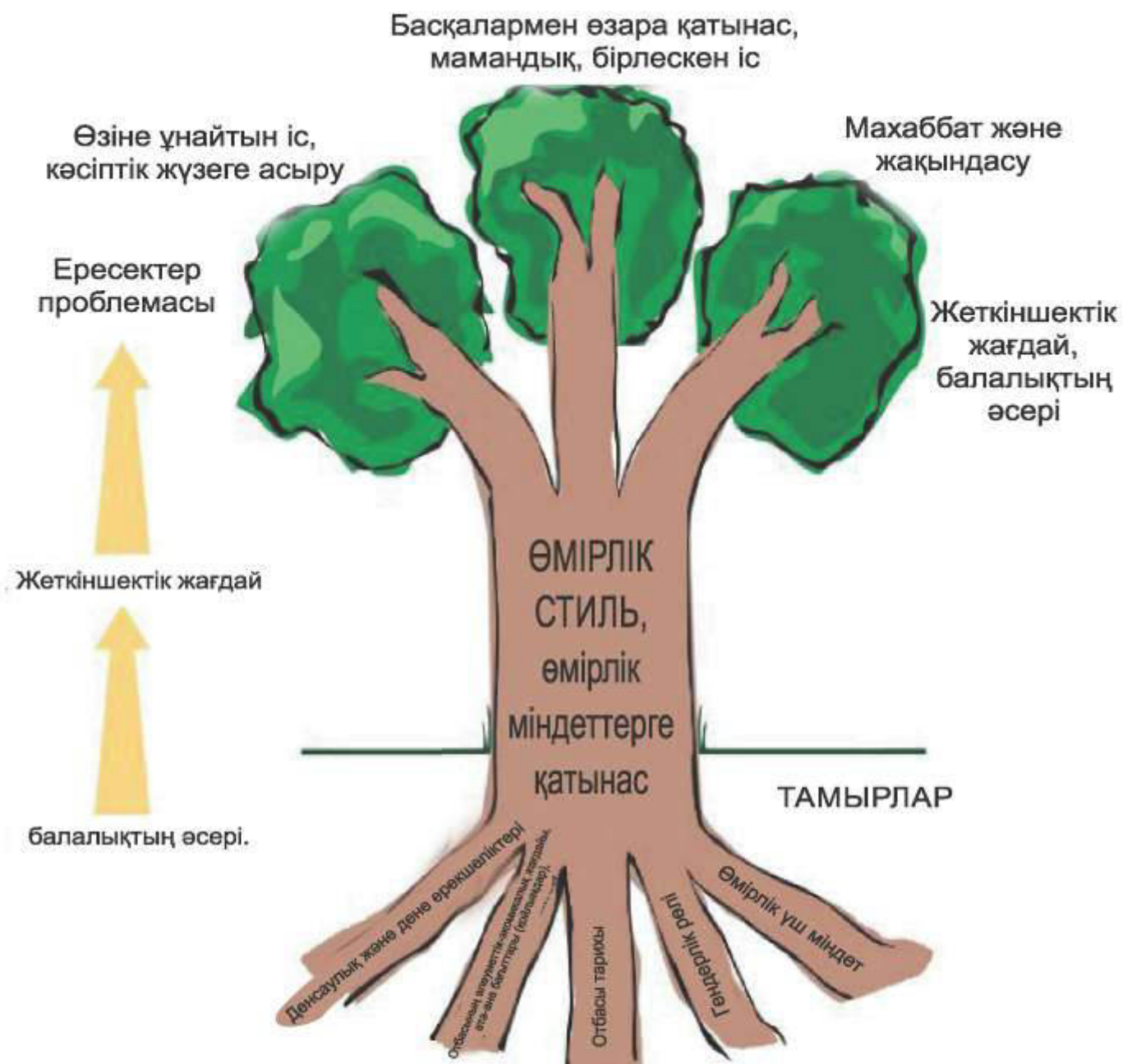
Адлердің үлгісіне сәйкес тәрбиелі адамының идеалы ішкі бақылау сезімі дамыған, өзіне сенімді адам болып табылады.

Баланы тәрбиелеудің мәні - оған жауапкершілік пен өзін-өзі бақылауды үйрету.

Шешім қабылдауды білетін адам айналадағы адамдармен бірге жауапкершілікті өз мойнына алады, өзін қоғамның лайықты және маңызды мүшесі ретінде сезінеді.

Сонымен бірге ол өзіне және басқаларға құрметпен қарайды, қоғамдағы өз орнын табады, ортақ мақсаттар үшін қалай жұмыс істеуге болатынын біледі.

ТАРАТЫЛУ (ҚОЛДАНУ) МАТЕРИАЛЫ

	алған жоқ	алды
+		
-		

Топтарға қабылдау және өткізу бойынша ұсыныстар.

- 1) Топқа туралы мағұлматты әлеуетті мүшелерге жеткізу маңызды. Алдағы топ жұмысының мәнін көрсететін атау беріп, мақсаттар мен негізгі әрекеттерді қысқаша және мазмұнды түрде сипаттап, өткізілу орыны мен уақытын, тренердің аты жөнін, сондай-ақ топқа тіркелу жолдарын көрсету қажет.
- 2) Әлеуметтік желілердің ата-ана және балалар чатында, мессенджерда және жедел хабаршы тақтасы, ақпараттық кеңесте, сынып жетекшісі, белсенді оқушылар арқылы топ туралы ақпарат таратылуы мүмкін. Топ жұмысына тартудың өте тиімді жолы әлеуетті, ықтимал аудиторияға (ата-ана жиналыстарында, сынып сағаттарында) алдын-ала жариялау, ақпарат беру. Көрермендерді қызықтыру үшін қысқаша тренингтік жаттығу, медитация өткізуге болады.
- 3) Топқа қабылдау кезінде аудитория алдында сенімді адамдардың көзқарасы мен бағалауларына сүйену керек. Сондай-ақ мектептің әкімшілігінің қолдауына жүгінген жөн.
- 4) Потенциалды қатысушылар топтық жұмыс мазмұны құпия болып табылатындығын және өздерін қызықтыратын сұрақтарға жауап алуға көмектесетінін түсінуі керек.
- 5) Потенциалды және шынайы қатысушылардың телефон нөмірлерін жазып алу және олармен жұмыс істеу барысында байланыста болу маңызды.
- 6) Жұмысқа кіріспес бұрын, барлық қатысушылар келісімен «Топтық ережелер» құрастыру қажет. «Топтық ережелерді» жазып, барлығына көрінетіндей жерге іліп қойған дұрыс. Бұл топтың динамикасын ұйымдастыруда өте пайдалы.
- 7) Топ жұмысынан бір реттен аса қалуға жол бермеңіз. Мүмкіндігінше, жаңа қатысушыларды қабылдамаңыз, бірінші сабақтан кейін топты «жабыңыз», себебі ортасынан қосылған немесе топ жұмысын көп жіберіп қойғандар жүргізілу процесін бұзады, бұл топтың тиімділігіне әсер етеді. Осы ережелер туралы әлеуетті қатысушылар саналы таңдау жасау үшін ең басынан бастап хабардар болуы керек. Бұл баптарды «Топтың Ережесіне» қосуға болады.
- 8) Сабақтарды жоспарлағанда ескеретін нәрсе, әр сабақтың басында топпен сөйлесу, оның көңіл-күйін, жағдайы мен сұраныстарын айқындау керек. Бұл уақыт өткен сабақтың рефлексиясында және үзіліс кезінде қатысушылардың саналы қабылдауын анықтауға арналған.
- 9) Алғашқы күні танысу және курстың ортасында бірлесіп жұмыс істеу, топты біріктіру үшін кезкелген белсенділікті ұйымдастыру қажет. Адамдар бір-бірімен жақынырақ танысып, болашақта қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін қауіпсіздікті және бірлікті сезінуді қамтамасыз ету үшін қажет.
- 10) Топ жұмысы жүргізілу үрдісінде жанжалды жағдайлар пайда болуы мүмкін. Мұндай қақтығыстың энергиясын өнімді арнаға айналдырып, оны белсендендіру үшін пайдалана алу тренердің құзыреттілігіне байланысты.
- 11) Топтың жұмыс динамикасы топ мүшелерінің эмоцияларын қамтуы мүмкін. Топпен жұмыс істей ала ма (топпен терапевтік принцип бойынша өз жұмыс істейді) немесе оқыту және ақпараттық тренингтердің аумағында қала ма- бұл тренердің стилі мен дағдыларына байланысты.
- 12) Әр сабақтың соңында күндік қортынды шығаруға, түсініксіз қалған сұрақтарға жауап беруге, үй тапсырмасына, ұйымдастыру мәселелеріне уақыт бөлу қажет. Оқу циклінің соңында стандартталған сауалнамаға қосымша, топ қатысушыларының жұмысына, тілектеріне және ұсыныстарына, қатысу туралы өздерінің сезімдерін білдіруіне мүмкіндік жасау мақсатында ауызша сауалнама жүргізу керек. Бұл іс-шара цикл қатысушыларының ақпаратты толық қабылдауына мүмкіндік береді.

3 ҚОСЫМША (курстың Мазмұндық модуліне).

Аты жөні _____

№	СҰРАҚ	
1	А.Адлер бойынша өмірлік мақсаттар қандай?	
2	Адлердің тәрбие теориясының негізгі принциптерін сипаттаңыз.	
3	Адлердің айтуынша, отбасының ықпалы неден тұрады?	
4	Тиесілік сезімінің құрылымдық компоненттерін атаңыз.	
5	Тиесілік сезіміне әкелетін қате жолдар.	
6	Баланың тиесілік сезіміне әкелетін қате қолдардың қайсысын таңдағанын қалай анықтауға болады?	
7	Қолдау, көмек және мадақтаудың негізгі айырмашылығы.	
8	Қажет емес тәрбие әдістері.	
9	Эмпатия дегеніміз не? Оны қалай көрсету керек?	
10	Тәрбие үдерісінде жазалауға жол беруге рұқсат етіле ме?	
11	Жеткіншектік жастың негізгі міндеттері	
12	Жеткіншектік депрессиясының негізгі белгілері.	

Тәрбиелеу принциптері. Тиесілілік сезімі.

Адлер – жеке тұлға мәселелерімен айналысатын, сонымен бірге ата-аналарды тәрбиелеу жөніндегі жұмыстың негізін қалаған танымал психолог. Ол ата-аналар мен отбасылық терапияның негізгі критерийлерін әзірледі. Бұл тәжірибе мамандардың бүгінгі күнге дейін қолданысында. А.Адлердің айтуынша, отбасылық тәрбиенің негізгі принципі – отбасы мүшелерінің өзара құрметі (сыйлауы) болып табылады. Баланың өзін-өзі танытуы, оның өз отбасында қаншалықты сүйікті және құрметтеуіне тікелей тәуелді болады. Ата-аналарды тәрбиелеудің бұл бағыты – ата-аналардың саналы және мақсатты әрекеттеріне негізделген.

Адлердің түсіндіруі бойынша, ата-аналарды тәрбиелеудің негізгі ұғымдары: теңдік, ынтымақтастық және табиғи нәтижелер.

Бұлармен тәрбиелеудің екі негізгі принципі байланысты: билік үшін күрестен бас тарту және баланың қажеттіліктерін есепке алу.

Тәрбиелеудің бұл үлгісі – ата-аналар мен балалардың арасындағы тең құқықтылық пен жауапкершілікті, теңдікті көрсетеді, бірақ біріңғай емес. Бұл тарапта, ата-аналар балалардың ерекше қасиеттерін, даралығын сәби кезінен бастап құрметтеуге үйрену қажеттілігі айтылып, балалардың ата-аналарының меншігі болып табылмайтындығы көрсетіледі.

Аталмыш моделге сәйкес, ата-аналарға көмек терапевтивтіліктен гөрі, тәрбие беруді қажет етеді.

Ата-аналар балалармен дұрыс емес әрекет жасайды, себебі олар әртүрлі жағдайларда қалай әрекет ету керектігін білмейді.

Сондықтан ата-аналарға отбасындағы өз міндеттерін саналы түрде түсінуге көмектесу керек, олар өз кезегінде балаларға заманауи демократиялық қоғамда бейімделуге көмектесуі керек.

Адлердің ұсынған моделінің екі негізгі міндеті қарапайым түрде төмендегідей көрініс береді:

- ата-аналарға балаларды түсінуге көмектесу, олардың ойлау тәсілдері мен әрекеттерінің себептерін және мәнін түсінуге үйрету;

- ата-аналардың әрқайсысына өздерінің жеке тұлға ретінде баланы тәрбиелеу әдістерін дамытуға көмектесу.

Балаларды тәрбиелеудегі теңдік отбасындағы өзара құрметтеуді және қақтығыстарды күшпен шешуден бас тартуды білдіреді.

Бұл ата-аналар мен балалар арасындағы толық сәйкестігі туралы емес, балалардың индивидуалды айырмашылықтарын, қабілеттерін, әркімнің сынға және құрметке деген құқықтарын мойындау туралы.

Күш көрсету жағдайында әрекет етуден бас тарту – бұл балаларды бағындырудан бас тарту; балаларды белгілі әрекеттерге ынталандыру қажет.

Баланы құрметтеу – оның қабілетіне сену, ол да жеке тұлға, ол өз бетінше шешім қабылдауға құқығы бар.

Өрине балаға барлығы рұқсат деген мағына емес.

Отбасының әрбір мүшесі өз рөлін ойнайды, әрбір адам осы рөлді құрметтеуге құқылы.

Тәрбие күшіне қарағанда ақыл көп көмектеседі.

Ата-аналар балалармен қақтығыстардан аулақ болулары керек және олармен қарым-қатынаста кеңесші мен көшбасшы рөліне ұмтылуға тиіс.

Бұл – жылы, достық, отбасылық достық атмосфераға жетудің жалғыз жолы.

Ынтымақтастық – теңдік, бостандық пен жауапкершілік принциптерінің табиғи салдары.

Бұл дегеніміз – отбасының әрбір мүшесі отбасының ортақ игілігі үшін барлық адамдармен әрекет етеді.

Бұл – отбасындағы әр адам ортақ күш-жігермен және алдына қойылған мақсаттарға жетуге мәжбүрлеудің қажеті жоқ деген сезімді тудырады. Дегенмен, мұнда өркімнің жауапкершілігін, оның жауапкершілігін анықтайтын белгілі бір шектеулер қажет. Шексіз еркіндік демократия емес.

Балаларды тәрбиелеуде бұл бостандық оларды зұлымдыққа айналдырады, ал ересектер – құлдарға немесе керісінше.

Ынтымақтастықтағы шектеулер баланың қауіпсіздік сезімін тудырады және олардың әрекеттерінің дұрыстығына сенімділік береді.

Адамның мінез-құлқы (оның ішінде және кез-келген жастағы баланы) әрдайым белгілі бір мақсатқа ие және адамды түсіну және оның қызметінің мағынасын түсіну үшін, оның орындалатын мақсаттарын білу керек.

Сонымен қатар, бекіту дәлелденді – бала өзін қалай сезінеді, сондай-ақ жүргізеді.

Тиесілілік сезімі – адамның базалық қажеттілігінің бірі.

Мен сүйіктімін,
мені қабылдайды.

Мен қажетпін,
мен пайдалымын.

Менің қолымнан
келеді,
Мен дамимын.

Тиесілік сезімінің қате жолдары.

Баланың жаман мінез-құлқын былай түсіндіруге болады, ол назар аударуға, қорқытуға, кек қайтаруға немесе өз кемелсіздіктерін көрсетуге тырысады. Баланың жаман мінез-құлқы –көбінесе отбасындағы қауіпсіздіктің сезіміне жету әрекеті және оның тиесілі сезімі жүзеге аспайтындығы туралы куәландырады.

Балалар өздерін жаман ұстаған кездегі мақсаттар.

- 1) Назар аудару;
- 2) Билік үшін күрес;
- 3) Кек алу;
- 4) Үмітсіздік, дәрменсіздік.

Баланың ата-анасынан туындайтын сезімге негізделген қандай жолмен таңдағанын түсінуге болады.

Егер бала назар аудару үшін күресіп жатса, қазір оның тілазарлығымен және антикалық әрекеттерімен тітіркендірсе, онда ата-анасы кінәрат алады.

Егер тұрақты мойынсұнушылықтың басты себебі ата - ананың еркіне қарсылық болса, онда ата-ана ашуланды.

Егер жасырын себеп кек алу болса, онда ата-ананың сезімі –бұл реніш. Ақыр соңында, бала өз қиындықтарын бастан кешіргенде, ата-ана өзін үмітсіз сезіммен, кейде мүлдем үмітсіз сезінеді.

Табиғи және логикалық салдары.

Тәрбие беруде өзара қарым-қатынастың ішкі логикасына сүйену керек: ата-аналар балаға ерте жастағы балалардың өз іс-әрекеттерінің және мінез-құлқының салдарын сезінуге мүмкіндік беруі керек, осылайша бала әлемнің ерекшелігін түсінеді.

Табиғи зардаптарды пайдаланып, балаларға күш көрсетуге болмайды.

Табиғи логикалық ойлау – тәрбиелеудің Адлерлік моделінің негізгі принципі – балаға іс жүзінде өзінің мінез-құлқын жүзеге асыруға немесе іс-әрекеттерінің нәтижесін іс жүзінде тәжірибеге жеткізуге мүмкіндік береді. Осы принципты ұдайы ұстану отбасында қарама-қайшылықты айтарлықтай төмендетеді және үйлесімді қарым-қатынастардың дамуына ықпал етеді. Ой-пікірлердің логикасы балаға өзінің мінез-құлқындағы кемшіліктерді тез түсінуге алып келеді.

А.Адлердің теориясына сәйкес, ата-аналар балаларды жазалауға болмайды, өйткені бұл ашу мен басқару әдісі қолданылатын әдіспен ашуды тудырады. Жазалаудың орнына, қолдауды пайдалану қажет. Оны көмек пен мақтаудан ажырата білу маңызды.

Қолдау – бұл балаға деген сенімділік, оның мүмкіндіктерін сенім көрсету. Көмек көрсету – бұл бірлескен іс-әрекет, баланың жауапкершілігінің бір бөлігін орындау.

Мақтау – бағалап мадақтау. Бағалаудың жиі қолданылуы, баланың мақтауға тәуелді және мақсатқа ауысуына байланысты болуы мүмкін – ол өз мақсаттарына жету немесе жетпеу үшін емес, «мадақтау» алу үшін жасайды. Бұл – баланы тәуелді болудың тікелей тәсілі, әсерге бағынуға бейім және манипуляциялау жолы.

Назар аудару	Табиғи салдар
Билік үшін күрес	Мақтау
Кек алу	Қолдау
Үмітсіздік, дәрменсіздік	Көмектесу

Баланың мінез-құлықындағы қате әдістерден шығу жолдары

Баланың мақсаты мен жеке логикасы	Баланың қате әрекеті	Ересек адамдардың сезімі	Ересек адамдардың реакциясы және баланың жауап қылығы	Ересек адамдардың демократиялық көзқараста мінез-құлық стратегиясы
<p>Шамадан тыс назар аудару «Мен байқалмай қалмаймын, мен ерекше назар аударуды талап етемін, әрқашан менімен айналысу керек»</p>	<p>Балаңыз сізге кедергі көптіреді, шамадан тыс нәміқрайдылық, тынышсыз, келеке қылады, «гиперактивті», үнемі сұрақтар қойып, қиындықтарды бейнелейді</p>	<p>Біріншіден, баланың күткеніне жауап беру, содан кейін шаршау және тітіркену</p>	<p>Сұхбаттар, түсіндірмелер, жеңілдіктер, қызмет көрсету және шағымдар: «бұл бала барлық уақытты күндіз-түні қабылдайды». Жұмыс жасаудан бас тарту қысқа мерзімге ғана көмектеседі.</p>	<p>Кері әрекетке назар аудармаңыз, өзін жақсы ұстаған кезде назар аударыңыз. Балаға өзін жақсы сезіну үшін ынтымақтастыққа мүмкіндік беріп, үлес қосуға, сонымен бірге оған қолдау көрсетіңіз.</p>
<p>Аяушылықты шақыру «Сіз менің қажеттілігіме және қиыншылықтарыма сеніммен қарауыңыз керек, маған қызмет көрсетіп, қамқорлық жасауыңыз керек».</p>	<p>Бала жиі жылайды, мазасыз, тынымсыз. Басқаларға шағымданады және айыптайды. Оның үміттері мен талаптары шамадан тыс. Ұялашақ, алдамшы, жалқау, төуелді.</p>	<p>Алдымен, қайырымдылық пен құтқаруға келуді қалайтындық, сосын қысымшылық пен тітіркену сезімі</p>	<p>Ата-ананың соған деген сүйіспеншілігі, көмектесуі, қызмет етуі. - баланың қолайсыздығы. Ата-аналар сынға кірсе бастағанда - шерге мен шағымдар күшейтіледі.</p>	<p>Эмпатия танытқаннан кейін («Сен өзіңді жақсы сезінбегеніңе мен өкінемін»), бірте-бірте баланың өз қиындықтарын жеңуге немесе оны болдырмауға болатын сұрақтарына жүгініңіз. Баланың төуелсіздігін сақтау.</p>
<p>Билік үшін күрес - Сен маған басшы емессің. Мен сені жеңіп аламын, қалағандай істейсің?</p>	<p>Бала агрессивті, бүлікші, дәрекілік көрсетеді, үй тапсырмасын орындаудан бас тартады, тыңдамайды, бұйрық береді, оған сәйкес нәрсе болмаған кезде айғайлайды, шыдамсыз, қыңыр, ұмытшақ, жалқаулыққа бейім.</p>	<p>Сіздің билігіңізге шағым түсіргенде ашулану сезімі. Содан кейін жеңіліске ұшырау сезімі.</p>	<p>Ата-ананың өз өкілеттігін қорғау әрекеті жағымсыз мінез-құлықты күшейтеді. Ата-ананың жөпке-жөпке жеңілуі, баланың «жеңіске жетуін» білдіреді, ол алдымен, өзіне зиян келтіреді.</p>	<p>Билік үшін күресуден қашу үшін, конфликт аймағынан кетіп, конфликт кезінде келіссөзге кірмей, табиғи және логикалық нәтижелерге сүйеніп, дәйекті, тәзімді және мейірімді болыңыз.</p>
<p>Көк алу «Адамдар маған зиян келтірді, бірақ мен оларға өзім үшін кек алатынымды және оларға ауыртпалық жасай алатынымды көрсетемін»</p>	<p>Бала агрессивті, қатыгез, шабуыл жасайды және әдейі зиянды және ауырсынуды тудырады, жойқын. Кейде өтірік және ұрлыққа барады. Мықты қарсылық, күшті пассивтілік.</p>	<p>Жеңіліске ұшырау, ауырсыну мен қорқыншыты сезіну: «ол маған не үшін істейді?». Кек алу ниеті.</p>	<p>Жауап ретінде ол баланы «бұзу» үшін шабуыл жасайды, осылайша оған қосымша ауырсыну тудырады, бала қауіп төндіреді. Үйден қашу.</p>	<p>Бала сияқты, біз өзімізді қалай ұстауды тандаймыз! Баланың мінез-құлқына шабуыл жасамансыз, қорлауға болмайды, жазаламаңыз. Бала тыныш болғанда, әрбір мүмкіндікте сүйіспеншілік көрсетіңіз. Қолдау көрсетіңіз, тіпті өгер ол өте аз болса да.</p>
<p>Үмітсіздік «Мен қабілетті емеспін, жеңе алмаймын, сондықтан мені жалғыз қалдыр»</p>	<p>Бала тынышталып, ештеңе істемейді, тыныш отырады және ынтымақтастық жасамайды, ол түсінбейді және қалай екенін білмейді деп болжайды. Адамдар оны ұмытып, одан ештеңе күтпейді. Ақылсыздық.</p>	<p>Дәрменсіздік, жоғалту, уайым, үмітсіздік сезінген</p>	<p>Баланы жалғыз қалдырады: «Мен осы баламен не істеуге болатынын білмеймін» - бала өз-өзіне сенімді жоғалтты.</p>	<p>Жеңілуге болмайтындай, жеңіл тапсырмалар беру. Баланы үнемі қолдап, жігерлендіру, әсіресе сәтсіздікке және қателіктерге тап болғанда, өзіңізді ренжітпеңіз. Басқа балалармен салыстырмаңыз. Баламен бөлісіңіз, оған құндылық пен маңыздылық сезімін беріңіз, ол қажет және сүйікті.</p>
<p>Қанағаттану «Мен пайдалы және жағымды нәрселерге назар аудармаймын, кем дегенде, өмірден рақаттануымыз керек»</p>	<p>Ынтымақтаспаған, жұмыс пен нәтиже талап етілетін жерлерде тырысуға және шиеленісуге дайын емес, өмірді үзіліссіз демалысқа және ойынсауыққа айналдырады.</p>	<p>Ашулану, оны қолданып жатқан сезім.</p>	<p>Моральды оқумен түсіндірмелер мен өңгімелер. Тәртіптік шараларды қолдану және ... жеңіліске ұшырау</p>	<p>Балаға мінезінің табиғи және логикалық нәтижелерін сезіну керек. Ынтымақтастықта оны қолдау. Өзгелерге пайдалы болатын мәселелерде қанағаттануды табуға көмектесіңіз.</p>

Отбасындағы атмосфера, тәрбиелеу жолдары және баланың мінез-құлқына әсері

Отбасыдағы атмосфера	Тәрбиелеу әдістері	Ата-ананың логикасы	Баланың өзін және өлемді қабылдауы	Дамытатын қасиеттер	Баланың мінез-құлымы
Шексіздіктің бұзылуын бұзады	Еркелету	Бақытты болу үшін Менде жоқ нәрсені беру. Біздің жақсы ата-ана екенімізді дәлелдеу. Бар уақытын жұмыста өткізгендіктен (балаға аяныштан)	Мен ең бастысымын, мен негізгімін, ол маған қойылған, мүмкін, өшқандай заңдар жоқ, айналадағылар маған бейімделуі керек	Бейшара- бұл бар нәрсені бағаламайды. Алынбаған кезде бөліп тасталды. Ол қалаған нәрсе болмағанда, ашушаң. Өзгелерге тәуелділік	Ол көп жылайды, күте алмайды және құмарлықтардың орындалуын кейінге қалдыра алмайды. Ол көп талап етеді
Қобалжұшылық Күдіктілік Пессимизм	Шамадан тыс қорғаныс	Бірдеңе болады деген қорқыныш Өлем зұлымды, баланы қорғауға керек Өлемнен үміт үзуге жол бермеңіз Балаға деген аяныш	Өлем қауіпті, әлсізмін, мен алмаймын, сондықтан басқалардан қорғануды іздеймін. Немесе, керісінше, қауіп-қатерді іздеуге болатынымды дәлелдеймін	Қолайсыздық Әлсіз жақтары Өзіне сенімсіздік, алаңдаушылық ренжушілік, мазасызданушылық	Ол көмек сұрайды. Жауапкершілікті қабылдамайды, өкінішті, уайым, ауыр Немесе артық әрекет Тұрақты, дәлелдеуге тырысамын. Тәуекел.
Шиеленісті бақылау авторитарлық	Қысым және қатаңдық	Жетістіктер мен нәтижелер тек қысымдар арқылы. Балаға және жағдайға қысым келтіру	Бүкіл өлем - үздіксіз кернеу мен қысым Мен барлық нәрсені жасауға тырысқанда әрқашан стресте жүремін, немесе бүлік шығаруға тырысамын	Мазасыздық Стресс Үмітсіздік, өлсіздік, сенімсіздік. Өз-өзіне сенбеу Тәуелділік немесе қамқорлық	Ол күреседі және күреседі, бекітеді Бас тартады, елемейді
Конкуренция Жоғары стандарттар перфекциондық	Жоғары үміт	Өмір - үздіксіз бәсекелестік. Бала ата-аналардың не істей алмайтынын түсіну үшін табысты болуы керек. Жоқ күту - ешқандай жетістік Манипуляцияларды қолдану	Өмір - бұл қашықтыққа жарыс, не бәріне жетесің, не ештеңеге жетпейсің Мен күткен нәрселерді қанағаттандыратын болсам, жоғары тұрамын	Тұрақты мазасыздық табысқа жетеді немесе болмайды Стресс және қысым Ата-аналардан тәуелділік (рұқсат етілмейді)	Нәтижелерді ұдайы тексеру және өлшеу Манипуляция, нәтижеге қол жеткізу үшін алдау, кез-келген құн бойынша жетістік. Сәтсіздіктен қорққаннан әрекет етуден бас тарту
Ұнамсыз Елеусіз Өз өзін жоғары ұстау	Сын мен сынау	Мен ненің жақсы ненің нашар екенін білемін. Балалар білмейді, менің міндетім - үйрету, құндылықтарды тәрбиелеу. Әдіс - қателерді көрсету	Өмір - сот ғимараты Әрекеттер жақсы немесе жаман (қара - ақ). Мен төреші немесе сотталушымын.	Өзін-өзі бағалаудың табысқа тәуелділігі Бәсекелестіктен және сәтсіздіктен қорқу (көйде табысқа дейін) Демалыс жоқ. Мазасыздықты күту. Бәртү, ашулану. Төмен өзін-өзі бағалау, пайдасыздық сезімі. Мен төрешілікті қажет етемін.	Сын мен сынау Жабықдық және регрессия Әрекет етуден бас тарту
Демократия	Қолдау, ынталандыру, қабылдау, сенім.	Барлық адамдар тең, соның ішінде балалар Өзгелерге сенім артуға және сенуге болады. Баланың күшіне сену.	Өлем сенімді, ашық және жағымды. Онда барлығына және барлық адамдарға орын бар.	Өзіме, адамдарға және өмірге сенімдімін. Өзгелерге шыдамдылық пен шыдамдылық.	Әрекеттер, әрекеттер, жеңудегі батылдық, жалпыға ортақ іс үшін үлес.

Есірткіні пайдалану қаупі бар отбасындағы тәрбиелеу әдістерінің өзара байланысы.

Өздеріңіз білетіндей, есірткіні қолданудың үш негізгі себебі бар:

Генетикалық - отбасында тәуелділік жағдайлары (ата-аналар, әжелер және т.б.), гипербелсенділік, көңіл бөлу тапшылығы.

Әлеуметтік – қоршаған орта: мектептегі достары, көршілестер, ауладағы, аудандағы араласатын ортасы, қиын қаржы жағдайы.

Психологиялық - өзін-өзі төмен санау, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, өзінің іс-әрекеті үшін тәуелсіздік пен жауапкершіліктің төмендігі, жағдайды алдын-ала білу қабілетінің жоқтығы, стрессті жеңу қабілетінің төмендігі, рахаттанудан бас тарту қабілетсіздігі, шекаралардың болмауы, сынға түсу қабілетсіздігі, эмоционалдық тұрақсыздық.

Ата-аналар баланың мінез-құлқының қалыптасуына, өмірдің азғыруларына төзімді болуына ықпал ете, алады ма? Егер солай болса, қалай?

Білім берудің ең кең таралған әдістерін және баланың жеке басын қалыптастыруға әсерін қарастырамыз.

Білім беру әдісі	Ата-аналардың әрекеттері	Баланың сезімдері мен мінез-құлқы
Авторитарлық, қысым жасау	Қанағаттанбаушылық мінез-құлпқа қол жеткізу үшін, бала мен жағдайды қатаң бақылау, наразылық, ескертулер, сынау.	- Өзін-өзі бағалаудың төмендігі, ұнауға тырысу, ақталу, алаңдаушылық, қорқыныш, стресс, ересектерге тәуелділік. - <u>Арбау, алдау, манипуляция.</u> - Қарсыпасу, өзі сынайды, қарама-қайшылық рухы, күштердің күресі, кек алу, мені қорласа мен де қорлаймын, іс-әрекетім үшін жауапкершілікті төмендетемін. Тәуелсіздік үшін бақылаудан қашып кету.
Жоғары үміт, салыстыру және бәсекелестік, перфекциондылық.	«Қамшы немесе тоқаш» - мақтау немесе жазалау, балаларды өзара салыстыру, бәсекелестікке арандату. Баланың қабілетін төмендету немесе асқақтату. Өмір үздіксіз бәсекелестік деген ұстанымнан. Бала ата-аналардың жүзеге асыра алмағанын жасау үшін табысты болады.	- Белсенді - Қандай жолмен болмасын ұту, үміттерді ақтау. Өмірді үнемі жарыстар мен стадион ретінде қабылдау, сіз жеңімпаз немесе жеңілген боласыз. Өзгелердің бағалауынан тәуелділік. Өз-өзіне сенімсіздік. - Жеңімпаз жиі жалғыз болып, құрбы-құрдастарын қабылдамайды, сондықтан топтық қысымға осалдығын қабылдауды қалайды. - Пассивті - қателесуден қорқу, көйде белсенділікке жол бәрмеу, көйіннен айыптау және / немесе жазалау, - Тұйық шеңбер, төменгі ө / б, үмітсіздік. Тәуелсіздік пен жауапкершіліктің болмауы.
Жоғары қамқоршылық	Шөктен тыс уайым, қамқорлық, баланың күшіне сенімсіздік, өкініш сезімі, өмірден қорқудан әлемді қорғауға деген ұмтылыс.	- Ол өз күшіне, алаңдаушылығына, құлдырауына, мойынсұнғышқа, ересектерге тәуелді, дәрменсіздікке, ренішке сенбейді. - Қауіпті жағдайларды іздеуге болатынымды дәлелдеуге тырысамын. Ата-аналардың шектеулерімен күрес. Бақылаудан аулақ болу.
Эмоциялық бас тарту	Баланың мұқтаждықтары мен сезімін менің проблемаларым жеткіліксіздігінен елеусіз қалдыру керек, және бала мұны түсінуі керек. Ата-аналардың сүйіспеншілігінің жетіспеуі, нашақорлық немесе маскүнемдігі. Моральдық, физикалық сексуалдық зорлық.	- Өзіне деген сенімділіктің төмендігі, ө/б төмендігі, пайдасыздық сезімі, махаббаттың болмауы, тиесіліктің аздығы, ашу-ыза, өзін-өзі түсінбеуі. Осының салдарынан тұйықталу, регрессия, әрекеттен бас тарту, мағыналы топты іздеу, асоциалды мінез-құлп. - Психологиялық жарақат және нәтижесінде қауіп сезімі, әлемнің сенімсіздігі. Есірткі және алкогольді емделу құралы ретінде пайдалану.
Тентек болу	Шекаралардың жетіспеушілігі, балаға күтім жасау, кез-келген қалау мен құмарлықтардың орындалуы, бақытты болу, өзімде болмаған нәрсені беру, қол тимеген кезді өтеу, біздің жақсы ата-ана өкөнімізді дәлелдеу.	«Бақытсыз» - бұл дегеніміз барды бағаламау. Ол қалаған нәрсе болмағанда, ашушан. Өрбір қиындықты ауыр қабылдайды. Өзі маңызды емес, басқаларға тәуелділік. Армандардың орындалуын көйінге қалдыра алмайды. Кез келгеннен ол ләззат іздейді. Ол көп талап етеді. Эмоционалдық тұрақсыздық. Ересек кезінде қанағаттандырылмағанынан жиі депрессияға ұшырайды. Және өмірдің өділетсіздігінен.

Демократия, сөзсіз сүйіспеншілік, баланы бар күйінде қабылдау, эмпатия, сенім, құрмет, баланы тұлға ретінде қабылдау, ынтымақтастық, қолдау, баланың күшіне сену - мұның бәрі оған сенімділік, өзін-өзі қамтамасыз ету, өмір, өзіңді және басқаларды түсіну, адамдарды сүйу қабілетін береді; онда тәуелсіздік пен жауапкершілікті, қиындықтарды еңсеру және сәтсіздікке жол бермеу, батылдықты қозғады.

Күшті демонстрациялау

Баламен қарама-қайшылықта тұрған ата-ана осылай ойлайды:

«Бала мойынсұнғаны және айтқандарын істейтіні өте маңызды, менің өзімнің айтқанымды істеуге мәжбүрлеуім керек».

Күштердің қарама-қайшылығынан шығу әдістері

1. Баланың ата-анасының рөлі мен мінез-құлқына қатысты «түсіндіру - сезім» қабылдауды өзгертуге, өзіме: «бұл бала мен жағымда немесе маған қарсы емес» дейді. Бала қате ойлайды: «Мен өзімнің басымды екенін бастық болғанда ғана сезінемін»

2. Соғыспаңыз: кідіріс - қалаусыз мінез-құлыққа назар аудармаңыз

Балаға пайдалы және қажетті нәрсені істеген кезде оның күшті жақтарын көрсету

Баламен әмірлі үнмен сөйлеспейсіз

Сырласып, кеңес, көмек сұраңыз.

Балаға бірнеше баламадан таңдау мүмкіндігін жасаңыз

Махаббатыңызды, белгілі бір әрекеттермен байланыстырмай-ақ, ауызша жеткізіңіз:

«Мен сенің анаңмын, мен сені сүйемін»,

Баланың теріс қасиетін басқа сөздермен атаңыз: қыңырдың орнына - тұрақты, айтқанынан қайтпайды.

Қолдау принциптерін қолдануы

3. Кек алмаңыз

бала бұзған құндылықтың маңыздылығын түсіндіру (оны жалықтырғанның орнына)

ата-ана әрекетті шешеді, баланың әрекетіне кедергі жасамайды.

алдын-ала ниет білдіріп, ата-анасының не істейтінін түсіндіріңіз

адал және агрессивті әрекет, бірақ сыпайы

баланың таңдауына құрметпен қарау

Нәтижелерге кедергі жасамаңыз (ашуланбаңыз және «Айттым мен саған!»)

Мораль оқымаңыз.

ҚОЛДАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ

Балаңыз сізге ашылуын қаласаңыз, қалай тыңдауға болмайды.

- Дерекілікті тыңдаудың орнына, өзіңізге қызықты, маңызды нәрсе туралы айтып беріңіз.
- Асығып тыңдау («келесіде не болды?», «Жақсы, жақсы, сол кезде») сөзін үзу, соңына дейін айтқызыбау, керек емес нәрселерді қыстырып айту.
- Тыңдау, бірақ бей-жай түрде, көзіне тіке қарамай айналаңызға (адамдарға, заттарға) қарап отырыңыз.
- сенімсіздік білдіру («бұл мүмкін емес!», «Мен бұл туралы ешқашан естімегенмін», «сенің айтқандарың өте күмәнді...») және т.б. - дау тудырады, баланы айыптайды тыңдау, әңгімелесушіге әрдайым аянышпен қарау («сіз мұнда жеңімпазсыз!», «Бейшарам менің!»)
- Баланы кедергі жасай тыңдау, кеңес беру, оның әңгімесін бұрмалау («тері, міне, оның орнында болар едім...»)
- Сөзін кері бұрылып, тұрып тыңдау
- Баланың әңгімесінен кейін ақылгөйлік көрсете бастау
- Бала айтқаннан кейін оның қарсыласымен жақындасу
- Сәтсіздік туралы баланың әңгімесін тыңдап, басқа сәтсіздіктерін еске түсіріп, оның болашағына кері болжау беру.

ҚОЛДАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ

Сізді балалар тыңдау үшін қалай сөйлемей керек?

- айыптау (сен оны жаман жасадың!)
- Мазақтау (жалқау, бейшара, оңбаған ...)
- Қорқыту (қайталасаң, мен сені жазалаймын ...)
- Нотация оқу - ұзақ монотонды сөйлеу,
- Өмір ету (тез барып, оны орында!)
- Күнәлік сезімін тудыру (сен мені қабірге тығасын, сенің жүріс-тұрысыңнан жүрегім ауыру болады)
- Өз балалық шағымен, басқа балалармен салыстырыңыз ...
- Сарказм – күлкіге алу, байқаусыз қалдыру
- Кері болжамдау (сен осылай әрекет етсең, ештеңеге қол жеткізе алмайсың)

Жоғарыда айтылғандардың барлығы баланың сүйіспеншілігін, қабылдауын, өзін-өзі бағалау сезімін төмендетеді, оның қабілеттеріне күмән тудырады, араларыңыздағы ар-намыс сезімін төмендетеді - қатынастарды нашарлатады. Осылайша, өздерін қорғау үшін баланың пікірінше, қарсы, ерескел болады - ең жақсы жағдайда; мойынсұнуға, сізді қорқыныш пен кінәлау сезімінен қуантуға тырысыңыз - ең нашар жағдайда; бір жағынан өз бостандығы мен тәуелсіздігін сақтап, ашулануыңызға жол бермеу үшін, екінші жағынан - аралық нұсқамен айналысуға тырысыңыз.

Баламалар:

1. Жағдайды сипаттаңыз - «төсекте дымқыл сүлгің»
2. Ақпарат беру үшін - «Сүлгі төсекімді ылғалдайды»
3. Сезімдеріңіз туралы әңгімелесу - «Маған ылғалда ұйықтау ыңғайсыз.
4. Бірге істеуді ұсыныңыз - «Кел, сүлгіні іліп қойсаң, мен саған дәмді шай жасаймын»
5. Балаға хат жазу - «Мені орныма іліп қой-кебемін»
6. Нысандар мен ойыншықтар атынан сөйлеу - жоғарыда көрсетілгендей
7. Ақыл, кеңес беріңіз, көмек сұраңыз - «Тыңдаңыз, уақытым жоқ ... Маған көмектесші, сүлгіні орнына қойыңыз»
8. Ризашылықты білдіру үшін - «Сүлгіні іліп қойғаныңа рахмет».

Біз не және қалай айтатынымызға жауаптымыз!

Егер бала теріс мінез-құлық тудырса, оған бұл туралы айт. Балаңызға деген сезіміңізді бірінші кезекте сөзбен жеткізіңіз. Ол емес, оның мінез-құлқы туралы емес,

ӨЗІҢІЗ ТУРАЛЫ, ӨЗ СЕЗІМІҢІЗ туралы айтыңыз.

1. Мен балалардың қалай болса солай жүргендігін ұнатпаймын, көршілердің көзқарастарынан ұяламын.
2. Жұмысқа дайындалу қиын, біреу аяғымның астында жүрсе, мен үнемі сүрініп жүремін.
3. Мен тым қатты естілетін музыкадан шаршадым.

Айта кетейік, барлық сөйлемдерде жеке есімдік бар: Мен, маған, мені. Сондықтан психолог - тар мұндай мәлімдемелерді «Мен хабарлама» деп атады.

Ата-аналардың бірі басқаша айта алады:

1. Қарашы өзіне!
2. Міне, осында жүгірме, сен мені алаңдатып жатырсың!
3. Өшір үніңді!

Мұндай сөздерді сен, сені, саған деп айтасың. Оларды «Сен - хабарлар» деп атауға болады. Баладан мүмкін емес немесе қиын жасалатынды талап етпеңіз. Оның орнына қоршаған ортада өзгерте алатын нәрсеге көз жеткізіңіз.

Қажетсіз мәселелер мен қақтығыстардың алдын алу үшін баланың мүмкіндіктерімен өз күту - іңізді теңдестіріңіз.

Балаңыздың жеке іс - әрекеттеріне қанағаттанбауыңызды білдіре аласыз, бірақ тұтастай алғанда емес.

Сіз баланың әрекетін айыптай аласыз, бірақ оның сезімін емес, қажетсіз немесе «қолайсыз» емес.

Баланың әрекеттеріне қанағаттанбау жүйелі болмауы керек, өйтпесе ол оны қабылдамайды.

Эмпатикалық тыңдау.

Баланы эмпатикалық тыңдау - баланың сезімдерін көрсете отырып, өзінің айтқан әңгімесін өзіне «қайтып келуді» білдіреді.

Біріншіден, егер балаңызды тыңдағыңыз келсе, оған бетпе бет отырыңыз. Баламен көзіңіздің бір деңгейде екендігі өте маңызды. Егер бала кішкентай болса, оған жақындаңыз, оны қолыңызға немесе тізеңізге алыңыз; баланы аздап өзіңізге қарай тартыңыз, орындықты жақындатыңыз.

Басқа бөлмеде, пешке немесе ыдыстармен айналысқанда; газет оқып жатқанда теледидарды көргенде; диванда жатып баламен сөйлесуден аулақ болыңыз. Сіздің оған қатысты ұстанымыңыз және қимылыңыз оны тыңдауға және естуге қаншалықты дайын екеніңіз туралы алғашқы және ең күшті сигналдар ретінде қабылданады. Бұл сигналдарға өте мұқият болыңыз, себебі бала кез-келген жаста сіздің не ойлап тұрғаныңызды түсініп қояды.

Екіншіден, егер сіз көңілді немесе күйзелген баламен сөйлесіп жүрсеңіз, оған сұрақтар қоюға болмайды. Сіздің жауаптарыңыз оң бағытта болуы керек.

Жағымды және сұрақ-жауап сөйлемдерінің арасындағы айырмашылық өте аз, кейде бұл тек нәзік интонация болып көрінеді және оларға реакция өте өзгеше. Жиі кездесетін мәселе: «Не болды?» Деген сұрақ бар. Бала: «Ештеңе жоқ!», «Егер бірдеңе болды ...» деп айтсаңыз, онда балаға не болғанын айтып беру оңай.

Үшіншіден, әңгімеде «кідіріс ұстау» өте маңызды. Өрбір сіздің ескертулеріңізден кейін, үндемей қалу қажет. Есіңізде болсын, бұл уақыт балаға тиесілі; Оны өз ойларыңызбен ескертулеріңізбен қинамаңыз. Кідіріс балаға оның тәжірибесін түсінуге көмектеседі және сол уақытта сіздің қасында екендігін сезінеді. Үнсіздік жағымды, ал баланың жауабынан кейін - бір нәрсе қосуға болады. Балаңыз сіздің ойыңызша естуге әлі дайын емес екенін білу үшін оның пайда болуына қарай аласыз. Егер оның көзі сізге емес, «ішкі» өзіне немесе қашықтыққа қарайтын болса, онда үнсіздікті жалғастыру керек: осы кезеңде балада өте маңызды және қажетті іштей ойлану жұмысы жүзеге асырылады.

Төртіншіден, сіз жауап беру кезінде кейде қайталау пайдалы, өйткені баламен болған жағдайды және оның сезімін сіз түсінесіз.

1. Баланың жағымсыз тәжірибесі жоғалып кетеді немесе кем дегенде әлсіреді. Мұнда керемет заңдылық анықталды: бөлінген қуаныш екі еселенеді, бөлінген қайғы екі есе азайады.
2. Бала ересек адамның тыңдауға дайын екеніне көз жеткізіп, өзі туралы көбірек айта бастайды: әңгіме тақырыбы (шағым) өзгеріп, дамып келеді. Кейде, бір әңгіме барысында проблемалар мен қайғы-қасіреттердің жиынтығы кенеттен ашылады.
3. Баланың өзі проблемасын шешуде алға жылжиды.

Эмпатикалық тыңдаудың әсері:

Біріншіден, ата-аналар керемет деп есептеп, балалардың өздері белсенді түрде тыңдай бастайды.

Екінші өзгеріс ата-аналарда болады. Олар баланың мұқтаждықтары мен қайғы-қасіреттеріне аса сезімтал екендіктерін сезінеді, оның «теріс» сезімдерін қабылдау оңайыраққа түседі.

ЭМПАТИЯ деген жағдайды логикалық талдау емес, жағдайға эмоционалдық қосылу емес екенін есте ұстаған жөн. Бұл басқа адамды, оның сезімдерін, ойларын саналы түрде қабылдау. Бұл белсенді айна болу, яғни ақыл баға бермей, адамға өзі болуға көмектесу.

Эмпатияның түпкі мақсаты - бірге болу. Әңгіменің **мазмұнын** және сөйлеушінің **эмоцияларын** түсіну үшін, оның **қажеттіліктерін** көрсетуге көмектесу.

Жеткіншектік шақ.

Неліктен жеткіншектерде депрессия немесе анорексия, жыныстық нормаға қайшы белгілері немесе зорлық-зомбылық бар? Неліктен жеткіншек әрдайым жата береді және оған ештеңе ұнамайды? Неліктен бала 11-12 жасқа толған отбасында оқу, ұрлық, тұрақсыздық, тәртіпсіздікке байланысты қақтығыстар пайда болады ... Ал бұл қиянат ата-анаға бірнеше жыл бойы әсер етеді? Баланы ауыстырған секілді? Мүлдем жоқ. Сіздің балаңыз өсіп келе ересектік жолға қадам бастады, бұл мейлінше, бала кезеңіне оралудан басталады.

Жеткіншектік шақ - тұлғаның физикалық және ақыл-ой деңгейінде өзгерістер пайда болатын адамның даму кезеңі. Бұл өтпелі кезең балалықтан ересек кезеңге көшу дағдарысы.

Жеткіншек өтпелі кезеңнің бірнеше кезеңдерін өтуі үшін 4 міндетті шешуі керек:

Ата-аналардан бөлініп шығу (сепарация) (Мен) - (10-12 жас).

Индивидуализация (Мен кімін? Кім мен үшін?) - (12-14 жас).

Жаңа байланыстардың қалыптасуы (кім үшін мен - кім үшін?) - (14-17 жас).

Өзінің жаңа тұтастығын интеграциялау, өмір жолын таңдау (Мен кімін?, Кім менімен бірге? Менің рөлім қандай?) - (17-21 жас).

Ерте жеткіншек шақта (10-11 жас) қандай өзгерістер пайда болады? Мұнда екі негізгі нәрсе бар: дене мен ата-ана. Бұл кезеңде, жеткіншекте алғашқы проблемалар пайда болады: ойлау жылдамдығы өзгереді, жазуы нашарлайды, денесінде жағымсыз иіс пайда болады. Әр таңда, «жаңа» дене мөлшеріне, қозғалыстардың координациясына, саусақтардың, (кейбір себептермен төмендеуі) ойлау жылдамдығы өзгеруіне үйрену қажет. Осы өзгерістердің бәрі тітіркендіреді, қорқытады, ашуландырады. Жеткіншек өзінің денесін қабылдауға мәжбүр болады. Басқалардың кері сөздері: Сен ыңғайсызсың.. Қолың дұрыс емес... Сен ақылсызсың... Сенің жазуың бұзылды... Сенен жағымсыз иіс шығады... дегенді тыңдауға мәжбүр.

Жеткіншектің өз денесін қабылдауы ұзақ және өте күрделі процесс. Ол 11-ден 21 жасқа дейін жалғасады және әрбір жеткіншекте индивидуалды тұрғыда жүреді. Дене өзгерістерімен қатар, басқалармен қарым-қатынастың өзгеруі басталады, бірінші кезекте ата-ана азап шегеді. Жеткіншек ата-анаға тікелей шабуыл жасап, оларды тақтан итермелейді. Ата-аналар Жеткіншектің өмірінде маңызды тұлға болмай қалады. Қалай жеткіншек ата-анаға қонымды болуы мүмкін? Жеткіншектердің таңдау мүмкіншілігі аз. Ең оңай жолы - агрессия.

Агрессия адамдардың арасына іріткі салады. Агрессия - бұл ата-аналардан бөлінудің ең жақсы тәсілі. Ата-ананы символдық тұрғыда «өлтіру» (өлеуметтік желілердегі достардан қашу, телефондағы контактілер тізімінен алынып тасталуы, ата-ана бақылауында болу), агрессияны қолданудың әртүрлі тәсілдері бар: сабырсыздық, көтеріліс, байкот, қоңырауды қайта орнату және т.б.).

Сонымен қатар, жеткіншек әлі күнге дейін ата-анасына тәуелді, ол толық тәуелсіздікке дайын емес. Демек, агрессия мерзімді түрде басқа мінез-құлық түрімен - регрессиямен ауыстырылады. Регрессия - бұл баланың жағымды кезеңдеріне немесе психологиялық жара алған кезеңіне қайта жүгіну (туған кезеңнен бастап, 5-6 жас аралығында). Ал содан кейін жеткіншек кенеттен өзін әлсіз, жалғыз сезініп, түрлі өзі қорқыныш пен еңсеруге бейім болады.

Жеткіншекте біресе агрессия, біресе регрессия болып ауысады. Жеткіншектің мінез-құлығына ата-аналар тітіркенуімен, қорқынышпен және мазасыздануымен қарайды. Жеткіншек үшін сепарация қалыпты жағдай. Оның бұл кезеңдегі міндеті - ата-анадан бөлектеніп, өзін «Мен» деп көрсету. Егер сепарация жүзеге асырылмаса, онда жеткіншек осы кезеңде «Мен», «Мен шештім», «Мен қызығамын» деген сөздерді айтуға үйренбесе, қартайғанға дейін ата-анасымен бірге тұрады. Егер бөлу процесі жағымды өтсе, онда

индивидуализациялау процесі (12-14 жас) басталады. Жеткіншек өзінің көне өзіндік бейнесін жоғалтады. Бұл кезеңнің алғашқы көрсеткіші уақыт сезімін жоғалту болып табылады.

Осы кезеңнің маңызды міндеті - жаңа тұжырымдамасын құру. Франсуаза Дольто жазғандай, «... бала ересек адам үшін қайтадан туылу үшін өледі». Өзгерістер психикалық күйін жоғалтқанына қамығуға әкеп соғады, өзінің балалық кезеңінің аяқталғанына қайғырады. Француз психоаналитигі М. Лауфер бұл кезеңді бала үшін өзінің балалық кезеңінің аяқталғанына қайғыру кезеңі ретінде анықтайды. Мұнда регрессия (психикалық қорғаныс ретінде) жиі кездеседі. Осы кезеңде барлық психологиялық өңделмеген жарақаттар жүктіліктің 20-ші аптасынан бастап 6 жасқа дейінгі кезеңде белсендіріледі. Бұл жарақаттар Жеткіншекке өздерімен және басқалармен қарым-қатынасты дамытуға, оқуға, кедергі жасайды. Осы кезеңде жеткіншекке драмалық фильмдер, тасбақалар, адамдардың қара түсі және т.б. жақын. Жеткіншек қабырғаға бұрылып, бүркөніп, шатырлардан секіріп, көліктерге жабысып ешкіммен сөйлесе алмай қиналады. Көптеген отбасыларда, әдетте, көңіл-күйді көрсетуге, қиналуға, жан түршігерлік және өте қорқынышты ата-аналар болмағандықтан, жан-тәнімен сөйлесуге жол берілмейді. Жеткіншектердің психикасындағы кемшіліктер ата-аналарға да тән. Ата-анаға жеткіншектің қиналуымен жарақаттары олардың ішкі әлемдерінің белсендендірулерімен көрінеді.

Жеткіншек күліп, қуанып, өте қарқынды және белсенді нәрсемен айналысып жүрсе, біз жеткіншектердің депрессиясын көрмей қаралуымыз мүмкін. Жеткіншек кенеттен өзін-өзі өлтіруі мүмкін.

Неврологиялық зерттеулер жеткіншектердің ерте және орта кезеңде мидың әр секундасына 30 мыңға жуық синапсы жоғалып кетіп және жаңадан қалыптасатынын айтады. Бұнда зерттеушілер селқос қараушылықты, назардың шоғырлануын төмендетуді, есте сақтау қабілетінің бұзылуын, ұйқышылдықты, ештеңе істегісі келмейтіндігін түсіндіреді. Сонымен қатар, бас миы гормондарды шығара бастайды. Бірақ бұл жүйе жана қосылып тұрғандықтан, гормоналды жүйенің сағаттар сияқты жұмыс істейді және гормондардың қанға кетуі дәл ересек адамдікі сияқты. Жеткіншек бүкіл денесімен сезінетін бұл көрсеткіштер үнемі өзгеріп отырады. Бұл тұрақты күйзелістің күйі. Окситоцин өндірісі де басталады. Жердегі барлық тіршілік үшін - бұл махаббаттың негізгі гормоны. Тиісінше, махаббат жоғалту қорқынышы, объект жоғалту қорқынышы белсендіріледі. Бұл қорқыныштардың тамыры ерте балалық шақта жатыр. Ал егер ерте шақтық психологиялық жарақат бар болса, онда жеткіншектегі қорқыныш күші бірнеше есе жоғары болады.

Тұрақтылық, тұрақты өзгеріссіздік, шабуылдар, қажеттіліктер-бұл өз шекараларына шексіз қорқыныш тудырады - өлімнен қорқу, өлім қорқынышы. Өмірді сезіну үшін жеткіншек өзіне қиянат жасау тәжірибелерін бастайды. Ағып жатқан қанды көру - «Мен тірі» деген көрсеткіш болып табылады. Өмірді сезіну үшін жеткіншек ата-анасының жағымсыз, салқын, жүздерінде бет-әлпеті эмоциясыз болса, отбасында ешқандай оқиғалар болмаса, үйде шу шығаруға бара алады. Жағымсыз оқиғалар ұйымдастырып, мектепті дүрліктіреді. Жеткіншекке ұйымдастырған оқиғалар - өмірдің көрсеткіші ретінде қабылданады. Осы кезеңде жеткіншек күні бойы уақытын компьютерде өткізеді. Бұл виртуалға өмір қуаныш, жеңіске деген рахат әкелетін оқиғалардың орнын басады.

12 жастан 14 жасқа дейінгі жеткіншектің «Мені», осал және нәзік болады. Жеткіншек өз бейнесін әке - шешесінің көзқарасынан емес, өздерінің құрдастарына, сыртқы ортаға қарап ұйымдастырады. Ол «Мен кімін?» деген сұраққа жауабы: «Мен жігітпін», «Мен қызбын» бағытында болады. Ол өзінің гендерлік рөлін қабылдайды. Ұлдар, қыздар арасында бұл әр түрлі жолмен жүреді. Қыз өзінің биязылығын, бозбала еркектігін қабылдауы керек. Бұл процесс көптеген аспектілерге байланысты: ата-ананың тарапынан зорлық-зомбылықтың болуы, ата-анасымен бәсекелесуі, ұл немесе қыз баланы асырап алу және тағы басқалар. Қиындық сезімін бастан кешіріп жатқан жеткіншек, достарымен қарым-қатынастарын бұзады, ішімдікке салынады, өте қауіпті жағдайға соққы болады. Бірақ, сонымен бірге, бұл қауіп, терістеу, оған кем дегенде автономды сезінудің, оның басқалардан ерекшеленіп, белгілі бір дәрежеде өзін-өзі сезіне бастайды.

«Мен кімін?» деген сұрақ 12-14 жастағы жеткіншек үшін өте маңызды. Өзіне ешқандай әлі салауаты жоқ және олардың жалғыз таңдауы –біреудің қылығына ұқсауға тырысу,үлесу. Бұл көптеген ақыл-ой күшін талап етеді және рахат әкелмейді. Жеткіншек барлығына жақсы болуға тырысады. Мүмкін бе? Міне, жеткіншек проблема кездестіреді – ол рөлдер. Жеткіншек өзінің арсеналында көп рөлге ие емес, сондықтан оған «театрлық костюм» маңызды объектінің рөлі (актер, спортшы, кейіпкер). Дамудың осы кезеңінен уақытылы өтпегендер ересектердің рөлін атқарғанда, «Мен өз өмірімді емес, басқаның өмірін сүремін» деп жазылып, «Өзіңді алда», «Жақын болма», «Басқаларын қуантатын жағдай жаса» және т.б.

Мінез-құлықтың бұзылуы көбінесе аффективті тәуелділіктен қорғанудың әдісі ретінде орыналады, өсіресе жеткіншек оны өз тәуелсіздігіне төніп тұрған қауіп ретінде қабылдаса. Мәселе оның мінез-құлқының бұзылуында емес, мәселе жеткіншекті солай істеуге мәжбүрлейтін қобалжулар мен қақтығыстарда жатыр.

Алғашқы екі кезеңнен өткендер жаңа деңгейге – жаңа байланыстардың қалыптасу деңгейіне өтеді (14-17 жас). Бұл кезеңде жеткіншектің өзгеріс әрекетке, өзге тамаққа, өзге адамдарға жаңа қалаулары туралы айтуға болады. Жігіттер қандай қыздарды ұнататынын, оны не қуантып, не ренжітетінін іс жүзінде анықтайды. Бұл кезеңде жеткіншектер өзгені иемденуге өте мұқтаж болады. Дос болса, тек бір өзінің досы болғанын қалайды. Егер біз жігіт үшін қызды алатын болсақ, онда ол жалғыз және бүкіл өмірге деп қабылданады. Қарым-қатынастың үзілуі, толық қирау, өмірдің мәнсізденуі, оның соңы деп қабылданады. Қатынасты сақтау үшін жеткіншек өзінің анасымен қарым-қатынасы тәжірибесін пайдалануы мүмкін. Өткен шаққа регрессия 1,5-3 жасқа дейінгі, анасының етегіне жабысқан кездегі мінез-құлықты еске салады. Айырылысудан қорқып, жеткіншек бұл кезеңде столдың үстін фантиктермен, жуылмаған ыдыс-аяқпен, ойыншықтармен, сынған қаламсаптармен, ескі дәптерлермен толтырып тастауы мүмкін, сонымен қатар киім шкафында да осындай жағдай орыналады: таза киімдер кірлеген киімдермен араласып жатады. Бұны байқаған ата-ана баласының уайымдарын түсіну керек.

Баласын түсініп, өте абайлықпен оның күйзелістері жөнінде әңгімелесу керек. Қарастырып отырған кезеңде әлі жеткіншектің ағзасында өзгерістер жүріп жатады, оның сенімдері, эмоциялары да тұрақталмаған. Жеткіншек "Өзінің" құрдастарының бір тобына енуді қалайды. "Кім мықты?" ойыны түрлі формада көрінуі мүмкін. Дамуы осы кезеңнен шыға алмай қалғандар – үнемі жарысатын ересектер - мысалы "кімнің машинасы мықтырақ"; "кімнің әйелі сұлуырақ", "біздің командамыз сендердің командаларыңнан мықты". Бұл өз серігінен айырылудан қорқатын қызғаншақтар. Э. Берн оларды өзінің "Игры в которые играют люди" атты кітабында суреттеп берген.

Және ең соңғы кезең (17-21 жас) – өзінің жаңа бейнесінің қалыптасуы, жаңа бітістің пайда болуы. Әдетте бұл кезеңде гормоналды жүйенің қызметі реттеледі. Құндылықтар қайта қарастырылады, өзіндік баға қалыптасады. Бұл енді бала емес. Тек дағдарыстар жеткіншек тепе-теңдігін бұзуы мүмкін. Дене енді бұрынғы жылдамдықпен өзгермейді, оны түрлі жаттығулармен өзгертуге болады. Осы кезеңде ас қорытуда бұзылыстар болуы мүмкін. Негізінен анорексия және булимия қыздар мәселесі. Бірақ кейде жігіттерде де кездеседі.

Бұл кезеңде болашақ үшін алаңдаулар болуы мүмкін. Егер 4-5 жасар бала "мама-папа" ойынын ойнайтын болса, енді бұл ойын емес, шындық. Бұл кезеңде жеткіншек өзін "әйел" немесе "ер" ретінде қабылдап, аз уақыттан соң өзі ата-ана болатынын мойындап, өзін ата-ана ретінде елестетуі керек.Осындай жағдайда жеткіншек нағыз эдип сынақтарынан өтеді. Онда "Мен баламын" және "Мен ата-анамын" арасында күрес жүріп жатады.

Осы кезеңде жеткіншек өз өмір жолын, болашақ қызметін таңдайды. Бұл кезеңде ертедегі армандарын еске түсіріп, бұл мақсат па, әлде жоқ па анықтауы маңызды. Бұл кезде жеткіншек ата-анасынан «Жарайсын» деген мақтауды естуге ұялады, себебі ол енді бала емес. Өзіне жақын тұту және алшақтату арасында қақтығыс орын алады. Бір жағынан жеткіншек еркін болуды қалайды, екінші жағынан, ол өзін біреудің қадағалап, қолдау

көрсеткенін қалайды. Осы кезеңде қарым-қатынас, тамақ, киіну стилі, сабақ таңдаулары бекітіледі.

Осы кезеңде дамуы шектелген адамдар мақсатқа жету, нені қалайтыны жайында ойланады. Бұл «ересек балалар», олар отбасында өз балдарымен жарысады, өз әйелін анасы немесе күйеуін әкесі ретінде қабылдайды. Бұл ойын-сауыққа әуестенген адамдар, көбінесе олар балаларының мұқтаждықтарын сезінбейді, ережелер мен шекара орнатқанда ашуланады. Бұл инфантилді тұлғалар категориясы.

Жеткіншектің ата-анасы болу оңай емес. Дональд Винникот: «жеткіншектің ата-анасының міндеті – аман қалу», дейді. Денесін, эмоцияларын, іс-әрекетін баланың өзіне бақылап, басқару өте қиын. Біреуге бастық болудан бас тарту қиын. Ата-ана өзін дәрменсіз, әлжуаз сезінеді, соған ренжиді, қобалжиды. Осыларды бастан өткізу қиын. Ата-анада психологиялық жәрдемге мұқтаж болады, өз сезімдерін біреумен бөліскенді қалайды.

Жеткіншектік кезеңнің ерекшелігі – ата-анасының өзі сезбеген немесе бұған дейін мән бермеген барлық психикалық травмаларын бейсаналық түрде қоздырады. Жеткіншек сыртқа өз эмоцияларын емес, өз тұлғасының үлкен фрагменттерін таратады. Егер ата-ана кезінде өз психикалық травмаларын жеңбеген болса, ол жеткіншектің сезімдеріне төзе алмайды, бөлісе алмайды, жеткіншекке даму кезеңдерінен өтуге мүмкіндік жасай алмайды.

Жеткіншектік кезеңнің барлық проблемаларының шешімі – индивидтің өмірінің екінші ондығында (11-21 жас аралығында) ол өз өмірінің алғашқы бес жылында орын алған түйсіктері мен қақтығыстарын қайталап, кеңейтеді. Ерте балалық шаққа регресс, тіпті нәрестелік кезеңге регресс, адамға кезінде қарастырылмаған құбылыстарды қайтадан қарап шығуға мүмкіндік береді, бұл оның Эгосының дамуын қамтамасыз етеді.

«Қиын жеткіншек» пен оның отбасына психотерапия мен институционалдық жәрдем шеңберінде кешенді жұмыс жүргізуді, психотерапевт, психолог мамандар мен әлеуметтік қызметкерлердің жұмыс жүргізуін ұсынуға болады.

Психотерапевт, ECPP - the European Confederation of Psychoanalytical Psychotherapia (Вена, Австрия) мүшесі, Балалар және терең жеткіншектік психоаналитикалық Орыс Қоғамның басқару өкіметінің мүшесі (Москва, Россия) Ковалева Наталья Владимировнаның мақаласы.,

Жеткіншектік депрессия

Егер сіздің балаңызда ешқандай дағдарыс жоқ, ол сабақта тәртіпті болса, жағымсыз ешкіммен кездесіп жүрмесе, телефонмен ұзақ сөйлеспесе, әлеуметтік желілерде отырмаса, айтқаныңыздың бәрін орындап жүрсе қуануға асықпаңыз. Мүмкін сіздің балаңыз әлі жеткіншектік дағдарысқа жетпеген, ал бұл оның психикалық дамуының артта қалуының белгісі болуы мүмкін. Немесе онда депрессия болуы мүмкін. Кейде жеткіншектік депрессия жеткіншектік дағдарыстың серігі болады.

Қандай жағдайда жеткіншектік дағдарыс депрессивтік түрде өтеді?

Осындай болады:

- Егер сіздің отбасыңызда агрессияны көрсетуге болмаса, соның ішінде қарсылықты да. Агрессия көбінде бәрібір бар, тек ол бұндай жағдайда пассив(енжар) түрде, соның ішінде, пассивті-депрессивті түрде;
- Егер бір себептерге байланысты бала балалық шағын жіберіп, онымен қоштаса алмаса, бұл кезеңнің ерекше мүмкіндіктерімен қоштасу керек. Егер балалық шақтың кейбір мүмкіндіктерін пайдалана алмаған болса, онымен қоштасу оңайға түспейді. Жеткіншек себепсіз мұңаяды, көңіл-күйі болмайды;
- Жеткіншекте осы жасқа тән өзіне сенімсіздік, өзінің ұжымда алатын орны туралы, махаббат, достық, жетістік, сұлулық, танымалдық жайында қобалжулары болса – бұның бәрі уайымдарына қосымша болады;
- Гормоналды ұйытқулар, белсенді физикалық өсу, тұрақты сыртқы және ішкі өзгерістер орын алғанда, оларды қабылдау өте қиын, оның үстіне оқу керек, үлкендердің көңілінен шуға білу керек, оларды жақсы бағалармен, болашаққа сенімділікпен жұбату керек. Осының бәрі шаршатады, күшін ада қылады, апатия мен негативті эмоцияларды тудырады.

Бұл қауіпті ма? Жоқ, егер:

- Жеткіншектің барлық мұңдарын, оқиғаларды, күйзелістерді, қобалжуларды талқылайтын достары бар болса;
- Егер ата-ананың жеткіншекке қарым-қатынасы осы кезде орын алатын қиындықтар болса да сенімді болса, бала осындай күрделі кезеңде оқып және оған қоса жаңа ересек ролін меңгеріп жүргенін түсінсе;
- Егер жеткіншек қолдау сөздерін жиі естіп жүрсе, өзіне сенетінін білсе, қойылатын талаптар ақылға қонымды болса, ата-анасы шыдамдылық танытып, жеткіншектің мәселелерді шеше білуіне, шешімдері үшін жауап бере алатын мүмкіндіктеріне сенсе бұл қауіпті емес.

Дабыл қағу керек:

- Егер жеткіншек достарымен немесе құрдастарымен араласуға ұмтылмаса немесе араласқысы келгенімен, қиындықтар туындаса, немесе сіз ата-ана ретінде белгілі бір себептерге байланысты, тұрақты қарым-қатынасына кедергі жасасаңыз;
- Егер оның мінез-құлқы едәуір өзгерсе, бұған дейінгі қызығулары жоқ болса, қарапайым жағдайларға күрделі реакция пайда болса, ұйқысы, төбеті бұзылса, апатия мен күйзелу пайда болса, мектептегі үлгерімі күрт төмендеп кетсе;
- Егер онымен эмоционалды қарым-қатынасыңыз жоғалған болса, өзара түсіністік болмаса, не туралы ойлайтынын, кіммен дос екенін, қалай өмір сүріп жатқанын мүлдем түсінбесеңіз;
- Егер сіз тәртіпке, оқуға, жетістіктерге қатысты тым қатал талаптар қойсаңыз, үнемі риза болмасаңыз, үнемі сын айтсаңыз, әрдайым тек кемшіліктерін көрсеңіз;

Жеткіншектік депрессия – жиі, бірақ елеусіз қалдыратын құбылыс емес
Жеткіншектер өзінің баласының болашағына алаңдайтын, жаныңнан табылуға, жәрдем беруге, сені естуге қабілетті ата-анаға мұқтаж. Жоғарыда келтірілген кейбір жағдайларда, психолог немесе жеткіншектік психоневролог мамандарының жәрдемі керек болуы мүмкін. Егер жеткіншектің депрессиясын дер кезінде байқап, шара қолданбаса, суицидке апаруы мүмкін.

Қазіргі таңда жеткіншектік суицидті модамен, желілік топтармен және басқа әлеуметтік құбылыстармен байланыстырады, бірақ суицидтың себебі мен алғышарты күдер ұзу мен жалғыздық, әлі толық есеймеген баланың эмоциялық күйін бөлісетін достарының, жақындарының болмауы.

Депрессия мен жеткіншектік суицидтің алдын алу үшін не істеу керек?

Есте сақтау керек:

- жеткіншектер, сырттан тәуелсіз және тіпті батыр болып көрінгенімен шын мәнінде өте нәзік және сезімтал;
- олар ересектердің құрметі мен мойындауына мұқтаж, бірақ өздері соған лайық болуға әрдайым қабілеттері жете бермейді;
- өздерін түсінгенін өте қаласада, өздері жайында айта алмайды, өздерінің ішкі әлемінде болып жатқан өзгерістерді жеткізе алмайды;
- жеткіншек болу – оңай емес, бірақ өздері сияқты достарының, сыныптастарының, құрдастарының бірлестігі дағдарыстан өтуді жеңілдетеді, сондықтан жеткіншекке қарым-қатынас өте қажет;
- жеткіншектің ата-анасы болу да – оңай емес, бірақ, дегенмен, бұндай табалдырықтан баяғыда өтіп кеткен біздерден басқа жеткіншекке есеюге жәрдем беретін басқа ешкім жоқ. Егер сіз жеткіншекті адекватты қабылдай алмасаңыз, өзіңіздің ортаңыздан сіздің балаңызбен жақсы эмоционалдық қатынаста болатын өзге ересек адамды табыңыз;
- балаңыздан қалыптасып келе жатқан ересекті көре алсаңыз, оған өз дағдарысын жеңуді оңайлатасыз;
- егер сізге жеткіншектің ата-анасы болу ауыр болса, мамандардан немесе жолдастарыңыздан жәрдем іздеңіз, бір-біріңізге жәрдем беріңіз (өкенің төзімі таусылғанда, анасы жәрдемге келіп немесе анасының төзімі таусылған әкесі құтқарып тұру керек);
- егер сізде балаңызға сенім таусылса, ол жайында ортақ таныстарыңыздан сураңыз, олар сіздің балаңыздың көптеген жақсы қасиеттері жайында айтып беруі мүмкін, ал ол сіздің балаңызға деген көзқарасыңызды өзгертеді.

Балалық шағын артта қалдырған, әлі тәжірибесі жетіспейтін, бірақ батыл кез келген ересек адам жеткіншекке қолдау көрсете алады.

Психолог Ирина Млодиктің мақаласында берілген. <https://www.irinamlodik.ru/>

Напряжение - Расслабление

1. Кулак

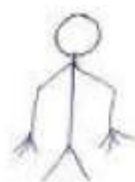

2. До плеча

3. "Черепаха"

плечи поднять
голову втянуть

4. "Птичка"

плечи назад
лопатки свести

5. "Утюг"

напряжение
ступней -
носки на себя

6. На цыпочках

7. Шея

4-ҚОСЫМША(курстың Вариативті модуліне).

Ережелер мен шекаралар.

Сіздің балаңыз бірдеңе үйренеді. Жалпы нәтиже бірнеше жеке нәтижелерден тұрады. Олардың 4-ін атап өтейік.

Біріншісі, ең айқыны – бұл алатын білімі немесе меңгерген шеберлігі.

Екіншісі, оншалықты айқын емес: оқуға жалпы қабілетін жетілдіру, яғни өзін-өзі оқыту.

Үшінші нәтиже – сабақтан қалған эмоционалды із: қанағаттану немесе көңілінің қалуы, өз мүмкіндіктеріне сену немесе сенбеу.

Төртінші нәтиже – егер сіз сабақтарына қатысқан болсаңыз, сіздердің қарым-қатынастарыңыздағы із. Бұл жердегі нәтиже де екі түрлі болуы мүмкін: не оң (бір-біріңізге кеуілдеріңіз толып) немесе теріс (өзара наразылықты көбейтіп).

Бала айналысып жатқан іске, егер өзі жәрдем сурамаса, араласпаңыз. Араласпауыңыз оған келесі ақпаратты білдіреді: «Мен саған сенемін», «Сенің қолыңнан келеді».

Егер балаға қиын болып жатса және ол сіздің жәрдеміңізді қабылдаса, міндетті түрде оған жәрдем беріңіз. «Кел, бірге істейік» деп бастаған жөн. Осындай сөздер балаға жаңа білім, жаңа шеберлік, жаңа қызығушылықтар есігін ашады.

1. Өзіңізге тек оның қолынан келмейтін бөлігін алып, қалғанын баланың үлесіне қалдырыңыз.
2. Бала жаңа іс-әрекеттерді үйреніп келе жатқанда, оларды біртіндеп өзіне беріңіз. Бірте-бірте баланың жеке істеріне жауапкершілікті және қамқорлықты өзіне тапсырыңыз.

Балаңызға істерінің теріс салдарымен немесе әрекетсіздігінің салдарымен жүздесуге мүмкіндік беріңіз. Тек сонда ғана ол есейеді және «саналы» болады.

Ережелер (шектеулер, талаптар, тыйымдар) міндетті түрде әрбір адамның өмірінде болуы тиіс.

Ережелер (шектеулер, талаптар, тыйымдар) тым көп болмауы керек, және олар икемді болуы керек. Ата-ана талаптары баланың ең маңызды қажеттіліктеріне қайшы келмеуі керек.

Ережелерді (шектеулер, талаптар, тыйымдар) ересектер өзара келісіп қабылдауы керек.

Талапты немесе тыйымды хабарлау ырғағы бұйрық түрінде емес, достық түсіндіру түрінде болғаны абзал.

К.Томас бойынша конфликтілік жағдайдан шығу әдістері.

Конфликтілерді басқару

Конфликтілерді шешу кезінде:

1. Тыңдау
2. Эмпатия
3. Алдында тұрған адамды, онымен келіспесе де, қабылдау.
4. Адам мен әрекетті ажырату.
5. Келісімге қол жеткізу.
6. Компромис - жағымды және жағымсыз жағын өзіңіз көрген кезде

Идея	Қалаған шешім	Мүмкін болатын шешім	Мүмкін емес

Кестеде отбасының әрбір мүшесінің белгілі бір проблема бойынша қалаған шешім, мүмкін және мүмкін емес туралы идеялары келтірілген.

Әркім кестеде қалаған шешімін, мүмкін және мүмкін емесін белгілеп береді.

Әр адам өз кестесін алғаннан кейін, өзі қалаған және мүмкін болған шешімдерді белгілейді.

Егер біреуі идеялардың ішінен ол туралы сөз болуы мүмкін емес десе, онда бұл идея алынып тасталады.

Конфликтілерді шешудің төрт принципі:

1. Конфликтілер тек өзара құрметпен шешіледі. Тыңдау, жанашырлық, қабылдау
2. Конфликтілердің орталығын анықтау, мойындау, және қарастыру қажет.
3. Конфликтілер тек өзара келісім арқылы шешіледі. Келісім жасаңыз.
4. Конфликтілерді шешу, шешім қабылдау кезінде қатысушылардың жауапкершілікті өзара бөлісуді талап етеді.

Топтық динамика.

Топтық динамика - кішігірім топ мүшелерінің өзара әрекеттесу процестері, сондай-ақ осы процестерді зерттейтін ғылыми бағыт; оның негізін қалаушы Курт Левин, топтық динамикасын таныстырып, әлеуметтік топта орын алатын оң және теріс процестерді сипаттайды.

Топтық үдерісте топтың төрт кезеңнен өтуі қарастырылады:

1. Танысу немесе «төксеру және тәуелділік» кезеңі, топ мүшелерінің бір-бірінің іс-әрекеттерінің табиғатына бағдарлануын және топтағы өзара тиімді қарым-қатынастарды іздеуді ұсынады. Жұмыс стилін, құрылымын іздеу, жеке мақсаттарды нақтылау, қатысушылардың жетекші бөлігіне үлкен тәуелділікпен сипатталатын бастапқы кезең. Топтың жұмысының бастапқы кезеңінде адамдар арасындағы қарым-қатынас алаңдаушылық пен қатысушылардың әртүрлі қорқыныштарына байланысты ресми болып табылады. Олардың көпшілігі үшін топтағы сабақтардың басталуы «сіз шетелдердегі алғашқы күндер, сіз білмейтін тіл, сізге қажетті сөз тіркестерін шұғыл түрде білу қажет болған кезде, келісесіз».

Топтық динамика тұрғысынан, топтың жұмысының бастапқы кезеңінде тренердің негізгі мақсаттары:

Топтық нормаларды қалыптастыруды ынталандыру;
Қатысушыларды топтық үрдіске бағыттауға үйрету;
қауіпсіз, сенімге негізделген атмосфераны құру;
топтың жалпы мақсаттарын анықтау;
қатысушыларға топ үшін нақты мақсаттар қоюға көмектесу;
барлық талқылауға қатысуға шақырамыз;
қатысушылардың тәуелділігін жеңілдетеді;
топ үшін жауапкершілікті бөлісу;
топтың жұмысын құрылымдау;
Қатысушылардың жұмысқа деген қарсылығын еңсеру.

2. «Ішкі қақтығыстар» кезеңі, оның басты ерекшелігі - топ мүшелерімен өзара әрекеттесуді бұзу және бірлік болмауы. Бұл қарым-қатынаста үстемдік мәселесі шешілетін өтпелі кезең және қатысушылардың екеуі де, көшбасшы арасында да көптеген қақтығыстар бар.

Жұмыстың өтпелі кезеңіндегі тренердің негізгі міндеттері келесідей болуы мүмкін:

Топ мүшелеріне мазасыздық кездерін анықтауға көмектесу және бұл туралы айту;
Қатысушыларға психологиялық қорғау тәсілдерін және топқа белсенді қатысуға қарсылық көрсету және оларды талқылауға көмектесу;
Қақтығыстарды ашық түрде анықтауға және оларды шешуге үйрету;
Қатысушыларға топтың жұмысына басшылық жасау жауапкершілігін білуге үйрету;
Қатысушылардың көшбасшымен қақтығысуға деген ұмтылысына - кәсіпқой ретінде де, адаммен де араласпау;
Қатысушыларға автономды және тәуелсіз болуға көмектесу.

3. Қатынастарды кезең-кезеңмен үйлестіру, адамның арасындағы қақтығыстардың жоғалуы арқылы қол жеткізілген «топтық бірлікті дамыту» кезеңі, әрбір қатысушы топтың максималды иеленуін сезінеді. Бұл жанжалдардың шешілуімен қатысушылар өздерінің өзара қарым-қатынастарының үйлесімділігін қамтамасыз етуге ұмтылған кезде, топтың бірлігі үшін, жеке және өзара қарым-қатынастардың терең және жетілген талдауы жүргізілгенде, белгілі бір жеке қажеттіліктерден бас тартқан жемісті кезең.

Жетекші топтың жұмысының тиімді кезеңінде ең маңызды міндеттері:

Қатысушыларды тереңірек ашуды ынталандыру;
Жаңа мінез-құлықты байқап көру үшін қатысушыларға қолдау көрсету;
Қатысушыларға жасырын сезімдерді білдіруге және түсінуге көмектесу;
Топты біріктіруге үнемі алаңдаушылық туғызу.

4. Қатысушылар өздерін жеке тұлға ретінде іске асыра бастаған кезде «топтан шығу немесе аяқталу сатысы» топтық тәжірибені өздерінің жеке тұлғаларына кіргізе алады және өздерінің шекараларын нақты анықтай алады. Топтық тәжірибені топтастыру, оның нәтижелілігін бағалау және эмоционалды дайындықты бөлу.

Топтық жұмысының қорытынды кезеңінің міндеттері:

Бөлінуден туындаған сезімдерді талқылау;
Топтың жұмысын бағалау;
Қол жеткізілген нәтижелерді біріктіру;
Топсыз өмірге дайындық;
Қатысушыларды топтық тәжірибені бағалаумен алмасу.

Бұл динамикаға сәйкес осы кезеңдерді білу және топтық үрдісті құру маңызды. Конфликт кезеңіне дайын болу керек және курста ұсынылған жанжалды басқару моделін қолдана отырып оны шеше алуы керек. Жаттығулар мен жаттығулардың басталуы курстың басында берілмейді, себебі кейбір жетекші топтар қателесіп жасайды, бірақ тиісті фазада және бір-бірімен танысу динамикасымен басталады. Топтық процесстен сезімдер мен эмоцияларды білдіру үшін ғана емес, сонымен бірге алынған білімді, дағдыларды біріктіруге және қолдануға шоғырландыруға топты дұрыс жасау маңызды.

5-ҚОСЫМША

10 ата-ана топтарының үлгі (индикативті) бағдарламасы. Кездесулердің тақырыптық жоспары.

1. Бағдарламамен және бір-бірімен танысу, мақсаттар мен күтілімдерді түсіндіру.
2. Өмірлік стиль және өмірлік мақсаттар.
3. Баланың мінез-құлқы мақсаты бар. Артықшылықты сезіну.
4. Қатысу сезіміне қате жолдар.
5. Табиғи және логикалық салдары. Ата-аналар баланың қалаусыз әрекеттеріне (табиғи зардаптар, мадақтау, көмек, қолдау) жауап береді. Қажетті емес оқыту әдістері.
6. Тиімді қарым-қатынас: баланың тыңдағанын және оның айтқандарын қалай тыңдау керектігін қалай айтуға болады.
7. Эмпатия.
8. Жеткіншектер, жеткіншектердің депрессиясы, релаксация дағдылары.
9. Өмірлік тақырып: отбасындағы балалар (туысқандар), шекаралар, агрессия және қақтығыстар.
10. Циклді аяқтау, ата-аналық өзін-өзі көрсету, білімнің интеграциясы.

Жеткіншектер тобын өткізудің үлгі (индикативті)бағдарламасы. Үлгі үшін тақырыптық кездесу жоспары.

1. Танысу, мақсаттарды нақтылау. Өмір стилі. Тиесілікті сезіну.
2. Тиімді қарым-қатынас, эмпатия.
3. Жеткіншектердің депрессиясының, релаксация дағдысының ерекшеліктері.
4. Шекаралар.
5. Агрессия және конфликтілер.
6. Өзіндік рефлексия.